

Johans Dagboek
1950 - 1960

Johans Dagboek 1950 - 1960

Johan Leerman

Uitgeverij Heijink - Hardenberg

Om privacy redenen zijn alle namen en adressen gefingeerd

Op de cover: sculpturen De Wijde Wereld in

Auteur: Johan Leerman

ISBN: 9789403612065

Uitgeverij Heijink, Hardenberg

© 2019 Alle rechten voorbehouden aan de auteur

1. ZOMER 1950

Zoek maar een bankje uit waar je wilt zitten. Een vreemde mevrouw vroeg mij dit en probeerde direct hierna de naam te weten te komen van een jongetje, die niet al te spraakzaam bleek te zijn. Ik nam plaats. Niet helemaal naar voren, maar ook niet achteraan, ergens in het midden, aan de zijkant. De bankjes waren van hout met twee zitplaatsen. Het blad bevatte een uitsparing om pennen in te leggen en een inktpot met een schuifdeksel. Daaronder vakjes waarin ik nog niet durfde te kijken. De grote ramen in het lokaal trokken mijn aandacht, die gaven een blik naar buiten en naar de hal waar ik was binnengekomen met mijn moeder. In die hal moest ik mijn jasje aan een van de haken hangen die aan een prachtig betegelde muur waren bevestigd. Grote tegels in beige en zwart lagen ook op de vloer. Op de grond stonden hier en daar ook klompjes, met en zonder stro. Heel langzaam werden om de beurt de overige bankjes bezet door vreemde jongens en meisjes. Eén bekende stond er nog achter het raam in de hal: mijn moeder. Een ongekend gevoel maakte zich van mij meester. De geur was anders, alles was anders: *mijn eerste schooldag!*

Naast mij nam een meisje plaats en viel mijn oog op de afbeeldingen aan de wand, die aan houten roeden hingen, met daarop: *aap, noot, mies en kees*. Voorin het lokaal was er ook een bord waarop een tekening stond: kabouters in kleurrijke pakjes, spelend in een bos. Even droomde ik weg. Was dit het afscheid van het paradijs dat ik van thuis kende: bossen, vijvers, weiden, boomgaarden, kassen vol trossen druiven, perziken en vijgen? De bosaardbeitjes waarvan ik gisteren nog een zakdoek vol had geplukt? Enkele klappen in de hand van de mevrouw deden mij opschrikken. Zij had lang zwart haar en droeg een grijze jurk. Vreemde namen hoorde ik tot mij doordringen die van de kinderen om mij heen bleken te zijn en gevraagd werden hun vinger op te steken. Bij Johan Leerman aarzelde ik niet dit ook te doen. Daarna vertelde de mevrouw dat zij juffrouw Van de Zee heette, zo mochten wij haar ook noemen. Toen vroeg zij om stilte - als die er al niet was - en volgde een gebed, iets wat bij ons thuis alleen maar plaatsvond voor en na het eten. Mijn moeder zag ik niet meer.

Na het gebed opende de juffrouw een kast en haalde daar een stapel papieren uit. Bij het uitdelen daarvan hield ik haar nauwlettend in de gaten en zag ik de reacties van de kinderen. Toen er bij mij ook een blad werd neergelegd bekeek ik deze aandachtig. Het was een tekening die mij bekend voorkwam: twee kabouters in het bos, dezelfde als op het bord voor in de klas. Alleen was deze niet in kleur. Het tweede blad dat de juffrouw uitdeelde was doorzichtig. Bij de derde rondgang kregen we een potlood en werd een ieder bij de naam genoemd. Daarna hoorden we wat

de bedoeling was. Door het over te trekken konden we dezelfde tekening maken en het daarna naar eigen keuze geheel inkleuren. Tekenen vond ik leuk en met het puntje van de tong uit mijn mond ging ik aan de slag. Tijdens het inkleuren werd ik opgeschrikt door een vreemd hard geluid: een bel die rinkelde elders in de school. De juffrouw legde ons uit dat het speelkwartier was en begeleidde ons de klas uit, naar buiten, naar het plein voor de school. We bleken hier niet de enigen te zijn. Het grote plein was vol met jongens en meisjes, velen ook een stuk ouder. Door het gejoel en geren om mij heen kon ik mij even niet oriënteren. Waar moest ik heen? Wat moest ik doen? Onder de luifel bij de voordeur van de school bevonden zich de meeste kinderen. Ik baande mij een weg naar het hoge hek van gaas, dat het plein afschermdde.

Op een rustiger plaatsje zag ik het meisje staan dat naast mij in de klas zat. Ze zei niets en keek niet erg vrolijk. Door het gaas van het hek kijkend zag ik struiken en een paar hoge kastanjabomen. De takken groeiden tot ver over het plein als parasols die een schaduw over ons heen wierpen. Johan! hoorde ik roepen, een bekende stem was dat. Vanuit een groep oudere meisjes dook mijn zus Wilma op, die in de 6^e klas zat. Dat is mijn broertje, vertelde ze tegen een vriendin die zij aan haar arm meetrok. Even zo snel als zij opdook was zij ook weer verdwenen. Voor Wilma moest alles niet te lang duren. Lang duurde ook het speelkwartier niet. Dezelfde bel gaf ons te kennen dat het buiten verruild moest worden voor het schoollokaal.

IJverig bogen wij ons weer over de tekening. Bij het ophalen van de kleurpotloden, het zwarte potlood mochten wij houden, hoorde ik de naam van het meisje naast mij noemen: Marjon Buis. Marjon had een rond gezicht en lang gekruld blond haar met daarin een grote witte strik. Onder haar bruine jurkje droeg zij lange witte kniekousen en glimmende zwarte schoentjes. Praten durfden we nog niet met elkaar. Praten mocht helemaal niet in de klas, vertelde de juffrouw. Als we niet werkten moest je rechtop zitten met de armen over elkaar en je mond houden. Dat kon gelijk worden uitgeprobeerd want zij ging ons een verhaal voorlezen en werden ons hierover diverse vragen gesteld. Mijn aandacht verdeelde zich tussen de ramen, de kinderen in de klas, het verhaal en de tekening op het bord. De inmiddels bekende bel klonk opnieuw, het bleek middagpauze te zijn. De juffrouw sloot het boek en legde het weg. Zij liep naar de deur en opende die. In de hal zag ik kinderen richting uitgang gaan. Tot vanmiddag, drong nog tot mij door, de rest ontging mij. We verlieten het lokaal, een weg zoekend naar buiten. Achter het schoolpleinhek stonden veel mensen. Daartussen ontwaarde ik mijn moeder. 'Je jasje' riep zij met opgestoken hand. Ik bleef staan, waarna zij naar mij toekwam en mij omhelsde. Een warm gevoel was dat. Bij haar achterop de fiets gingen we op huis aan. Op haar vragen antwoordde ik

nauwelijks. De weg naar huis was lang. Het kon mij niet snel genoeg gaan. Toen wij door het grote hek aan de rand van het bos reden zag ik kabouters op klompjes voor me en de juffrouw die een grote bel luidde. Ik drukte mijn hoofd tegen de jas van mijn moeder.

De groen-wit geverfde deur ging open, eindelijk thuis. Ik liep door de gang naar de keuken waar mijn vader, die net melk inschonk, mij begroette. Het rook er naar brood, vers brood. Toen ik mijn jas uittrok viel er een tekening op de grond. Snel pakte ik hem op en toonde de wat verkreukelde afbeelding vol trots aan mijn vader. 'Mooi' zei hij en glimlachte. Mijn moeder haalde ondertussen stroop en potjes jam uit de keukenkast. 'Hoe was de juffrouw en waren er nog aardige kinderen in de klas?' vroeg zij. 'Ging wel' zei ik. Ik had honger, maar er moest nog gewacht worden op Wilma, die lopend naar huis kwam. Na het eten en opruimen werd mijn vader in de voorkamer uit zijn middagdutje gewekt: Johan moet naar school. Mijn jas kreeg ik aan en in de binnenzak stak mijn moeder een snoepje. Met een gemengd gevoel van heimwee en interesse ging ik naar buiten, waar mijn vader al klaar stond met zijn fiets. Wilma was al weg.

Onderweg bij het verlaten van het bos moest ik denken aan die jongen in de klas die zijn naam niet wilde noemen en aan Marjon met die mooie strik in haar haar. Dezelfde middag kwam er nog meer papier, een schaar en lijm op de bankjes en werd er ook nog samen met de juffrouw gezongen. De tekst van het lied ging over iets heel anders dan wij op het bord nog konden zien. Een van de jongens stak zijn vinger op, hij wilde naar de wc. Gelijktijdig ging de bel en veranderde alles weer. Ik liep de klas uit de hal in waar ik opzij werd geduwd door twee jongens, die nog meer haast bleken te hebben dan ik. Een oudere jongen gooide zijn tas op de grond en rende een ander achterna. Plots werd ik bij mijn schouder gepakt en een arm bedekte mijn ogen. 'We gaan naar huis' hoorde ik zeggen, Wilma was het. We liepen de hal uit over het schoolplein en door het hek naar buiten. Vlak naast de school stond een grote kerk waartegenover een kruidenierszaak was met daaraan gebouwd een verenigingslokaal. Het grindpad, dat hier tussendoor liep, volgden we tot aan een boerderij. Dit dorp was niet ons dorp. De weg daar naar toe was nog ver. Er was daar wel een school, maar die was katholiek. Achter de boerderij stond een hooiberg waarlangs een smalle weg liep, die gingen we in. Links en rechts stonden wat huisjes waaronder winkeltjes van een bakker en een melkboer. Aan het einde van de weg was een brede sloot met een brugje daarover. Op die plaats was een houtbedrijf gevestigd en dreven er stammen in het water, die riepen om plaats te nemen en een reis te maken. Over het brugje begon een smal pad, eerst langs een boomgaard en daarna eindeloos door een graanlandschap, afgewisseld

door weilanden. Even bleef ik staan. In de verte zag ik het bos, *mijn bos*, het bos waarin wij woonden.

Wilma liep al ver vooruit en ik versnelde mijn pas om haar weer in te halen, achtervolgd door nieuwsgierige koeien. Rechts van ons bevond zich een kersenboomgaard, helaas was die al geplukt. Als overblijfsel hingen er nog repen zilverpapier in de bomen, die dienden om de vogels weg te houden. Een stropop met sjaal en hoed lag voorover in het gras tussen de koeienvlaaien. Bij een wit huisje aan het einde van het pad sloegen we af. Langs de sloot die we volgden, groeiden oude knotwilgen met brede open stammen die toegang gaven om in te schuilen. Ons dorp was van hieruit al te zien. De kleuren van de luiken en deuren op de boerderij, die we passeerden, gaven het al aan, groen en wit. De boerin, die de was van de lijn haalde, begroette ons. Wilma zwaaide terug, die kende haar waarschijnlijk. Even verder aan de rand van ons dorp stond een groot smeedijzeren hek met daarop vergulde versieringen. Het hek gaf toegang tot een lange laan met aan weerszijden een dubbele rij beukenbomen in een brede strook gras. Deze laan liep het bos in. Bijna weer thuis, dacht ik. Nu was ik Wilma voor. Ik rende de laan over en ging halverwege een pad op waar je tussen de bomen door ons huis al kon zien. Buiten adem aangekomen was het Hartman die riep: 'Rustig maar!' Hartman bracht de paarden naar de wei, die mij na het schudden van hun hoofden met grote ogen aankeken. 'Ga je mee?' vroeg hij. 'Nee', zei ik, 'daar heb ik geen tijd voor.' Net voor ik de deur van ons huis wilde ingaan zag ik mijn moeder met een stapel wasgoed over haar arm achter uit de tuin komen. Het was maandag vandaag. Zij liep op mij af en kreeg een knuffel op mijn wang. Op mijn andere wang voelde en rook ik het wasgoed. We gingen naar binnen.

Ons huis was een bijzonder huis. Een oude boerderij waarvan het woongedeelte op een speciale manier was omgebouwd om plaats te bieden aan drie gezinnen. Daarachter was de deel met daarboven de hooizolder. Achter en naast de boerderij stonden nog een schuur en een stal. Bij binnenkomst was er een gangetje met aan het einde een wc met een groen raampje in de deur. De gang was bepleisterd. De muren gaven af, zoals in het gehele huis, door het vocht. Donkerrode gordijnen als lambrisering met houten latjes vastgezet moesten dit voorkomen. Een deur rechts gaf toegang tot de woonkamer, een klein kamertje dat via een schuifdeur verbonden was met de keuken. De keuken was het centrum en had een plat dak met een raam dat door het matte glas wat licht moest doorlaten. Twee klapdeuren met raampjes in roeden gaven toegang tot de deel. De keuken was gezellig met de tafel in het midden onder het dakraam. Naast het aanrecht met een koudwaterkraan stond een tafel met daarop de petroleumstellen: één-, twee- en driepits. In de ingebouwde kast, die in de hoek was, lagen levensmiddelen opgeslagen.

Direct daarnaast was er een deur die toegang gaf naar de gang, die leidde naar een bijzonder gedeelte van ons huis. Deze ruimte grensde links, rechts en boven aan de vertrekken die door de burens als keuken, woonkamer en slaapkamer werden gebruikt. Het was onze *zondagse kamer*. De stoelen, afgedekt met lakens tegen het vocht, de kast met vazen en de schilderijen aan de muur bevestigden dit. Het was niet het leukste deel van ons huis. Terug via de gang bevond zich bij de keuken nog een kelderkast waarin gedroogde appeltjes hingen, en was er een houten trap naar boven. Door die op te gaan kwam je bij mijn slaapkamer, grenzend aan het platte dak boven de keuken en de slaapkamers van mijn zussen, vader en moeder. Deze laatste twee kamers bevonden zich weer boven de huis- en slaapkamer van de burens. Ik rende de trap af door de keuken, waar mijn moeder bezig was het strijkgoed uit te zoeken en vroeg of ik thee wilde. ‘Ja graag’ maar gelijk was ik alweer verdwenen de deel op, waar de kat van de burens sissend met zijn staart omhoog een heenkomen zocht.

De paardenstal was leeg, maar de geur van stro en uitwerpselen was alom aanwezig. Mij vasthoudend aan de dissels klom ik op de wagen die midden op de deel stond en ging ik op de bok zitten. Ik keek om me heen. Het was stil. De zon scheen door een half rond raam en gaf een strook licht tot aan de trap die naar de hooizolder leidde. Net voor de trap stond een grote kist met een schuin deksel. Daarin bevonden zich de bix-blokken: het voer voor de paarden. De kist was een soort huisje, die je in het bos kon zetten en waarin je kon wonen. De paarden vonden dat vast niet erg, die hielden ook wel van het bos. Zouden zij ook van school houden? Ik wist het niet. Vond ik de school leuk? Johan, thee!. Mijn moeder riep me en gelijktijdig hing zij een zinken teil aan een haak op de deel. Even bleef ik nog zitten. Over de leuning van de bok hing een paardentuig met een bit. Zij waren nu vrij in de grote weide waarheen Hartman ze had gebracht aan de rand van het bos en konden drinken uit de sloot. Drinken, ik kreeg ook dorst en klom de wagen af. Bij het openen van de deur naar de keuken zag ik Rita zitten, mijn oudste zus, die teruggekomen was van boodschappen doen. Een verschil van mening was er met Wilma over wat er wel en niet moest worden gestreken aan wasgoed. Mijn moeder wist dat allemaal veel beter en maakte daar een einde aan door het in eigen hand te nemen. Thee met suiker en een beschuitje, thuis, met een school ver weg. Buiten hoorde ik het geluid van klompen en de voordeur ging open. Mijn vader kwam binnen van zijn werk. Ik rende de gang in en kon gelijk een mandje met appels van hem overnemen die hij had meegenomen. Ik liep achter hem aan de keuken in. Uit zijn manchester broek haalde hij een zakmes en legde dat op de aanrecht. Tijdens het oprollen van zijn mouwen ging de kraan open en boende hij met een grote borstel zijn handen schoon. Het mes gebruikte

hij voor zijn nagels. Daarna kwam hij bij ons aan tafel zitten, zei niets, maar keek wel vriendelijk. Mijn moeder haalde de appels uit het mandje en legde ze op een bord. Ze werden geschild, terwijl Rita de sperzieboontjes afhaalde en brak. Ha, fijn, dacht ik, boontjes met appelmoes. Zou mijn moeder het ook prettig vinden dat ik weer thuis was? 'Ik ga nog even buiten spelen' en weg was ik.

De schuur naast ons huis had een trap naar een zolder, waarin een luik zat dat uitzicht gaf over het bos. Daar ging ik zitten en zag in gedachten de school, ver weg, héél ver weg. Naast mij op de houten vloer zag ik in het half duister een bos stokken liggen. Die kon ik wel gebruiken om iets moois van te bouwen, een hekje in de tuin of langs het water. Stuk voor stuk wierp ik de stokken door het luik naar beneden. Die stop ik zo wel in een kist, bedacht ik. Het waren er toch wel veel. Hoeveel zou ik er nodig hebben? Wat is dat? hoorde ik roepen. Het was de stem van onze buurvrouw, mevrouw Van Tiggen die net haar fiets in de schuur wilde zetten. Heel voorzichtig stak ik mijn hoofd door het luik en keek naar beneden. 'Oh, ben jij het Johan, wat ben je aan het doen?' zei ze. Stokjes,...mompelde ik. Kom eens naar beneden en vertel eens, je was vandaag toch voor het eerst naar school? Langzaam ging ik de trap af. De stokken die ik nog in mijn hand had, legde ik terug. Mevrouw Van Tiggen was aardig, veel had ik haar niet te vertellen. Maar het leek wel of zij mij begreep. Nadat ze over mijn haar streek liep zij weg. Maar kijk wel uit joh, ik had die stokken wel op mijn hoofd kunnen krijgen. 'Ja', mompelde ik. Toen zij uit het zicht was pakte ik de stokken op en bracht ze naar een plaatsje achter de boerderij, naast de varkensstal. De varkens zouden dat niet verraden, die hadden wat anders te doen. Met de rug schuurde er een tegen de muur, terwijl de ander met zijn snuit onder het hek dit probeerde open te maken. Vrij wilden ze zijn, dat zag ik in hun ogen. Vrij als de paarden in de wei. De grote deuren achter op de deel stonden nog open. Ik liep naar binnen richting keuken. Door een kier in het gordijn van de deur zag ik mijn vader zitten met papieren voor zich waarop hij aantekeningen maakte. Een tijdje bleef ik staan en keek alleen maar, niet wetend waar naar. Langzaam drong de lucht van gebraden vlees tot mij door. Ik duwde de deur open en ging naar binnen. 'Zo, ben je daar' zei mijn moeder, die met een schort voor een pan aan het afgieten was in de gootsteen. We gaan zo eten, ga je handen even wassen, opschieten! Met mijn handen onder de koude kraan en de warmte die nog uit de gootsteen omhoog kwam had ik geen haast. Tot dat Rita mij een zet gaf, die samen met Wilma naar beneden gekomen was, met de opmerking: zo is het wel genoeg. We namen plaats aan tafel en hielden stil. Mijn vader vouwde zijn handen en sprak: *'Heere, gij zijt altijd bij ons en bescherm ons. De kwade dingen die wij doen - de stokken dacht ik*

even - *vergeeft u ons, zodat wij tot het Koninkrijk der Hemelen mogen toetreden. In alle Eeuwigheid, amen*'.

Boontjes met appelmoes, heerlijk! Mijn moeder schepte op, waarbij het eerste stukje vlees naar mijn vader ging. Een extra lepeltje appelmoes kwam op mijn bord terecht. Het was gezellig aan tafel. Er viel een boontje van mijn vork. Ik pakte het op en wilde het door de appelmoes halen. De hand van mijn moeder was sneller. 'Stel je voor dat de juffrouw dit ziet, dat mag toch niet' waarschuwde zij. Rita en Wilma knikten begrijpelijk hun hoofd, mijn vader at gewoon door. Wat had de juffrouw daar nu mee te maken? Ik wist het niet. Met het vlees had ik minder moeite, dat at ik zonder problemen op. Toen de borden leeg waren, werd er afgeruimd en stond mijn vader op en ging naar de kast, waaruit de bijbel werd gehaald, en ging daaruit voorlezen: *'Indien gij dan aandachtig luistert naar de stem van de Heere uw God en zal zijn geboden, die ik u heden opleg, naarstig onderhouden, dan zal de Heere uw God u verheffen boven alle volkeren der aarde. De volgende zegeningen zullen alle over u komen en uw deel worden, indien gij luistert naar de stem van de Heere uw God, gezegend zult gij zijn in de stad en gezegend op het veld, amen.'*

Gezegend in de stad? Gezegend op het veld? Bij dit laatste kon ik mij wat meer voorstellen. Hartman was gezegend, die had de paarden naar de wei gebracht. Was ik.....? Hoe was juffrouw Van de Zee tegen je Johan? Wilma vroeg dit en mijn gedachten verplaatsen zich. 'Heb je mijn tekening niet gezien?', antwoordde ik, 'zij vond hem best mooi.' Zal wel, hoorde ik, juffrouw Van de Zee vindt alles mooi. Let maar op als.....'Even stilte,' zei ma, 'pa gaat danken' en we waren stil: *'Heere God, sprak hij, deze spijzen heeft u ons gegeven. Dank hiervoor, amen.'* Dit was korter dan gebruikelijk. Mijn vader was vast moe, ik ook een beetje. Hij stond op en ging naar de kamer en ik volgde hem. Hij ging zitten in zijn eigen stoel, met lange houten leuning en met ribcord beklede bruine kussens er in. Zelf nam ik plaats aan tafel en keek naar hem, maar zag niets meer. Verscholen was hij achter zijn krant. Vanuit de keuken hoorde ik weer praten over het wasgoed. Ik kruiste mijn armen op tafel en legde mijn kin daarop. Mijn ogen volgden de figuren van het tafelkleed. Groene vlakken en grijze strepen. Met mijn vinger duwde ik de groene wol omhoog, bomen waren het met paden daartussen. Het geluid van de bladzijde die mijn vader van de krant omsloeg was storm. Wat gebeurde er allemaal in het bos? Schaduwen zag ik op het kleed, schaduwen waarvan? 'Mijn tekening, waar is mijn tekening,' riep ik, 'die lag toch op tafel?' Ja, die had je laten slingeren, die heb ik opgeruimd, hoorde ik uit de keuken mijn moeder. Je moet wel zo naar bed!' Naar bed, nu al? Mijn vader legde zijn krant neer en zei: 'Kom maar, dan lees ik je nog een stukje voor.' Ik stond meteen op en ging bij hem op de houten leuning

van zijn stoel zitten. Enkele weken terug was hij, toen ik door het zomerse weer niet in bed kon komen, begonnen met het voorlezen uit een boek In de Soete Suikerbol, dat over een bollenbakker en zijn vrouw ging die heel spannende dingen beleefden. 'Luister! zei hij: *En de vrouw van den bakker....., ze was ook een beste, brave vrouw, maar zij had ook een ondeugd. Als zij iets zag dat scheef stond of slordig, moest ze het recht zetten, en dan vergat ze alles, alles. Dan ging ze hoe langer hoe meer recht zetten, en werkte hoe langer hoe haastiger, en ze keek hoe langer hoe spinniger, net of ze vreselijke kiespijn had. En die morgen, toen ze als een hazewindhond door haar keurig kamertje holde, om het nog keuriger te maken, keek ze ook even om het hoekje van de deur, de winkel in. Oh....en toen zag ze dat die ene plaat met bollen scheef stond.*' Mijn vader wees mij op de tekeningen die erbij stonden. Zo... en nu naar bed! Hij legde het boek weer in de kast. Traag liet ik mij van de leuning glijden en ging naar de keuken. Wat was hier scheef of stond hier slordig, niets! 'Kom, naar boven!' zei mijn moeder. Ik volgde haar met tegenzin de trap op. Op mijn kamer hielp zij mij met uitkleden. Pyjama aan en... ik wil.... Nee, morgen moet je weer naar school! School? Een hand in mijn nek voelde warm aan. 'Eerst even bidden, zei ze: *'Heere, houdt ook deze nacht over mij getrouw de wacht, amen'* . Na een kus op mijn voorhoofd ging het licht uit en verdween zij, de deur achter haar sluitend. Door de kieren van het gordijn zag ik nog vaag licht. Schaduwen gaven vormen op mijn deken, schaduwen van de bomen op het schoolplein met een wit stipje van een strik en lange lijnen die leken op stokken. Misschien had de bollenbakker ook wel een paard, waarop hij samen met zijn vrouw door het bos reed, begroet door kabouters. En God dan.....ik viel in slaap.

2. HERFST 1950

Grote regendruppels kletterden op het dak van de keuken. Het was kil in huis. De wind die door de bladen van de bomen joeg, drong tot binnen door. Net naast mijn ontbijtbord viel water op tafel, dat door het dakraam naar beneden kwam. Ik schoof mijn beker melk langzaam naar die plek en ving het op. 'Ben je gek,' zei mijn moeder, haalde de beker van tafel en goot hem leeg in de gootsteen, 'ga je vader maar halen!' Tegen wie had zij het, ik wist het niet. Rita en Wilma zeiden niets. Ze opende de deur naar de deel, verdween, en kwam terug met een teil. Die werd ruw op de tafel gezet, boven op het brood en de jampot, die daarbij omviel. Ze zag het niet, met haar handen voor de ogen rende ze de trap op naar boven. 'Kom maar,' zei Rita, 'ik breng je wel naar school.' 'Maar mamma dan?' vroeg ik. Er werd niets meer gezegd. Met de kraag hoog op probeerde Rita op de fiets het pad door het bos af te komen. Het lukte niet. Door de modder waren we gedwongen eerst nog een eind door het gras te lopen. Pas bij de laan was het weer mogelijk verder te fietsen. Nadat we een boerderij waren gepasseerd werd het droog. De donkere wolken die langs de hemel wegtrokken deden mij denken aan mijn moeder, die met haar handen voor haar ogen naar boven vluchtte. *Het was mijn schuld.* Die beker melk had ik natuurlijk niet onder die druppels moeten zetten. En ik had mijn vader moeten halen, en als... grind hoorde ik onder de banden van de fiets. Johan, je bent er, en ik stapte af. Henk liep langs, een jongen uit mijn klas, natte haren hingen over zijn gezicht. Rita was al weer vlug weg en ik liep samen met hem het schoolplein op. Voor het eerst zag ik dat de voordeur van de school half gesloten was, die had altijd open gestaan. Misschien gingen die zo wel helemaal dicht, dan zat je opgesloten in die school. We gingen naar binnen. In de hal rook het naar natte kleding en op de grote tegels van de vloer lagen plasjes water. Spiegelbeelden zag ik van de kinderen die er aan voorbij liepen. Mooi was dat, dat had mijn moeder moeten zien, maar die wilde dat waarschijnlijk niet.

Enkele klappen in de hand deden mij weer opkijken. Ik zag juffrouw Van de Zee staan, die gebaarde dat we de klas in moesten. Binnen was het rumoerig, ik keek om mij heen en zag Marjon zitten, zonder strik, en liep naar mijn plaats. 'Wat ben je nat,' zei ze, 'ik heb een nieuwe jas gekregen, met een capuchon met voering erin en.....' 'Stilte!' zei juffrouw Van de Zee. Zij vouwde haar handen en sprak een gebed. Na het *amen*, opende ik mijn ogen en zag door het raam dat het opnieuw was gaan regenen. Van een ritsend geluid schrok ik op. De juffrouw trok een rol naar beneden waarop allemaal letters stonden. 'Die gaan we naschrijven' zei ze, en deelde papier uit met lijntjes er op. Dat was niet makkelijk, maar ik probeerde het wel goed te doen. Een enorme klap deed ons allen opschrikken...onweer was het. Ik keek naar de juffrouw die opstond en

zei: 'Ga maar rustig verder, dat is alleen maar buiten.' O ja, buiten, dacht ik, en de paarden dan, die staan ook buiten. Mijn blik ging naar links en ik zag een traan over de wang van Marjon lopen. Ik aarzelde om haar aan te raken. Zij ging gewoon verder met de letters. Ik ook. Een *q*, wat moet je daar nu mee, die zal toch wel belangrijk zijn, dacht ik. Toen we voor de vijfde keer aan de rij begonnen ging de bel. Schoolkwartier! 'We blijven binnen,' zei juffrouw Van de Zee, 'maar ik zal jullie een verhaal vertellen.' Ik luisterde aandachtig, terwijl er ondertussen tegen mijn stoel werd getrapt door Henk die achter mij zat. Ik zwaaide met mijn hand achter mijn hoofd en het was over. Het verhaal ging verder. Het handelde over eenden en een vrouw die ze voerde, maar.....Weer kreeg ik een trap tegen mijn stoel, ik reageerde niet en het hield op. Laat maar, dacht ik. Het boek ging dicht. 'Als er nog iemand is die naar de wc wil, kan dat nu' zei de juffrouw. Niemand stond op. Dan gaan we nu rekenen. Een bord werd opengeklapt, waarop hele rijen getallen stonden. Een schrift hadden we hiervoor gekregen, waarin we de sommen moesten overschrijven. De uitkomsten mochten we zelf invullen. Zo moeilijk was dat niet, al gebruikte ik soms wel mijn vingers waarbij ik zachtjes de getallen op- of aftrok. Twaalf min vier, acht plus drie, negen min een, een....*eendje*. In het bos was ook een eendennest. Toevallig had ik dat gezien, een tijdje terug toen ik naar de vijver ging. Een eend vloog daar weg toen ik door het riet naar het water liep. Op de takjes in een holletje lagen zes eitjes. Heel mooi! Ik keek er naar en ging weer weg. Dit mocht je niet verstoren. Een week later kwam ik terug, het nest was leeg. Ik liep door, langs de vijver, door het riet, en ja, moeder eend met vijf gele kuikentjes dobberde over het water. Opeens hadden ze haast, op zoek naar voedsel. Maar ze bleven wel bij elkaar. Dagen later ging ik weer kijken. Het was lang zoeken, de vijver was groot, maar uiteindelijk zag ik ze, moeder eend met twee jongen. Ratten? Snoeken? Zes min één is, min.....is? Inleveren! hoorde ik juffrouw Van de Zee zeggen. Henk, haal jij de schriften maar op? Waarom Henk, dacht ik. De bel ging: middagpauze.

In de hal, die nog steeds vochtig rook - buiten was het inmiddels droog geworden - zocht ik naar mijn jas en naar Wilma. Mijn jas vond ik, maar Wilma niet. Even aarzelde ik, maar ik wilde naar huis, naar huis! Ik verliet het dorp en ging het grindpad langs de kruidenier en de houthandel het brugje over. Stevig stapte ik door, onderwijl als afleiding de houten palen langs het pad tellende. In de geulen tussen het gemaaide koren stond water en het gras op de weilanden was platgeslagen door de wind. Heel in de verte zag ik iemand aankomen. Was dat mijn vader? Plots wilde ik geen stap meer doen. Ik bleef staan en wachtte. Eindeloos leek het te duren tot hij op afstand was dat ik hem herkende. De klompen onder de lange regenjas en het kalende hoofd dat daar bovenuit in mijn richting keek, bevestigden dit. Hij zwaaide met zijn arm, het

gebaar makend dat ik naar hem toe moest komen. Ik bleef staan. Op vijf meter afstand stopte hij, draaide zijn fiets en zei: 'Kom mee, ik heb ook maar weinig tijd!' Ik klom bij hem achterop, verder werd er niets gezegd. Op het bospad stopte mijn vader plotseling. Toen hij afstapte keek ik langs zijn jas. Voor ons stond een oude man, die tegen een hoog vierkant karretje duwde. Boven op de kar lag een zeil met iets daar onder. De wielen waren vastgelopen in de modder. Uitgeput legde hij zijn arm op een kist, die met touwen aan het wagentje vastgebonden zat. 'Kan ik soms helpen?' vroeg mijn vader. 'Graag', klonk het. 'Johan, neem jij de fiets mee?'

Thuis aangekomen ging mijn vader naar binnen. Ik zette de fiets tegen de muur en volgde hem. De man buiten maakte ondertussen enkele touwen los. 'Moeder, de marskramer is er, ga eens kijken of je nog wat nodig hebt?' zei mijn vader. 'Niets' riep ze, en ging door met het klaarmaken van het eten. Toen we allang aan tafel zaten werd er aan de deur geklopt: mevrouw, garen, band en in de aanbieding hele mooie kleedjes. Hij stond al half binnen de oude man, met de tapijtjes over zijn arm. 'Ik kijk wel even,' zei mijn moeder, 'heeft u ook harde borstels bij u?' Ze liep met hem mee naar buiten. Mijn vader maakte verder brood klaar. Je moet voortaan wel doorlopen als ik je op kom halen. 'Ja' zei ik, en telde de plakjes kaas die op een schaalte lagen. Tien waren het er, tien dunne plakjes, voor ieder twee. Als ik nu eens twee plakjes op één boterham zou leggen of op een halve, dat zou lekker smaken! Of ze zo opeten, zonder boterham. Zo maar! Maar vanmorgen moest mijn beker melk al worden weggegooid en met rekenen had ik ook niet goed opgelet, mijn vader moest doorfietsen enWat moet God hiervan niet denken? Mijn moeder kwam weer binnen en zette een klosje witte garen op het kastje dat tegen de muur stond. Door het raam van de kamer zag ik de man met zijn karretje weer weg gaan. Rita en Wilma waren ook binnengekomen. 'We gaan eten' zei mijn moeder en legde met een vork één plakje kaas op mijn boterham. Dezelfde middag vertelde de juffrouw ons over de bouw van de toren van Babel en over mensen die dachten alles te kunnen doen. Ze las voor: *'God zei, welaan laat ons nederdalen en daar hun taal verwarren, zodat zij elkaars taal niet verstaan. Zo verstrooide de Heere hen van daar over de gehele aarde, en zij staakten de bouw.'* Het regende weer buiten, de wind joeg door de kastanjabomen, maar in de klas was het stil. De juffrouw ging verder. Wij konden ook iets bouwen, iets moois, iets waar we.....Stokken dacht ik, die liggen nog bij het varkenshok. Een toren? Nee, maar wel *iets* anders. Een hek dat om de vijver staat en alle ratten en snoeken tegenhoudt die de eendjes wilden opeten. Zouden die nog over het water hun moeder volgen? Een boekje werd doorgegeven door Marjon. We gaan lezen, hoorde ik. Nieuwsgierig keek ik er in. Er was een afbeelding van twee kinderen in een roeiboot. Onder het plaatje las ik: Henk en Ria aan het varen. Dat jongetje leek

helemaal niet op Henk. Ik bladerde door, op zoek naar meer plaatjes. ‘Jan, begin jij maar’ zei de juffrouw. Jan zat vooraan in de klas en begon te lezen. Verderop in het boek kwam ik weer een plaatje tegen. Aandachtig bekeek ik het. Dezelfde jongen en meisje, nu bij een huis, en een mevrouw die.....Johan, lees je ook mee? De juffrouw! Ik bladerde terug en mijn hoofd werd warm. Het verhaal vond ik niet spannend. Verder in het boek, bij die mevrouw misschien, maar daar waren we nog niet. Net voor ik aan de beurt was om te lezen, ging de bel. Even keek ik nog verder in het boek. Waren er nog meer plaatjes? We moesten het inleveren.

Buiten regende het nog maar niet erg hard. Met Wilma ging ik naar huis. Grote passen maakten we om maar snel thuis te zijn. Ik kon haar maar moeilijk bijhouden. De lucht werd steeds donkerder en donkerder. Een flits verlichtte plots de hemel. Enige tijd daarna een donderklap en vogels zag ik opvliegen. Daarna was het stil, heel stil, geen blad bewoog. Eng was dat en ook heel dreigend. Hand in hand renden we verder het bos door, dwars door de plassen water en modder. Een zacht geruis door de bomen werd steeds heviger. De wind drukte de takken tegen de grond. Weer een flits! Ons huis zag ik, we waren thuis! Bij de tweede donderslag openden we de voordeur. Het begon te regenen, hevig te regenen. In de keuken zag ik mijn moeder staan met haar schort voor, leunend tegen het aanrecht. Om haar heen stonden teilen en emmers, die water opvingen dat van het plafond naar beneden kwam. Ze stond daar als de vrouw van Lot. Ik had medelijden met haar. Ik liep naar haar toe, maar zij reageerde niet. Achter mij hoorde ik iemand de houten trap afkomen. Ik draaide mij om en zag iets wat ik nog nooit had gezien. Vol verbazing keek ik naar de verschijning die de keuken in kwam. Twee lang behaarde witte benen met daarboven een zwart badpak tot kort onder de kin uitgesneden en schouderbanden die het ophielden. Boven de kraag krulden haren en onderaan het pak was duidelijk een bobbel waar te nemen. De blote armen gebaarden dat we opzij moesten: *mijn vader!* Nooit hiervoor had ik hem zo gezien. Ik kende hem alleen maar met broek en overhemd. Hij ging de deel op. ‘Pa gaat het dak maken’ zei Rita. In haar ogen zag ik ook verbazing. Via de hooizolder kon hij daar komen en wij wachtten af. Opeens schoof mijn moeder met een emmer en riep hem na: kijk uit hoor, kijk alsjeblieft uit. Door het dakraam zagen we een schim van mijn vader, die in de stromende regen iets op het dak aan het doen was. Langzaam hield het water op te vallen, tot op een plek waaronder mijn moeder een emmer schoof. ‘Gaan we zo eten?’ vroeg Wilma. Eten, dacht ik. Over een paar dagen ben ik jarig en dan mag je zelf kiezen wat je wilt eten. Pannenkoeken, alleen maar pannenkoeken. Dat is het lekkerste wat er is. ‘Rijst met boter en suiker’ zei Rita, die de

plaats aan het petroleumstel had overgenomen. Mijn vader kwam binnen, kreeg een handdoek om van mijn moeder en verdween de trap op.

Diezelfde avond wilde mijn vader mij niet voorlezen, al drong ik daar nog zo op aan. Toen ik naar bed ging was de regen over. Buiten was het rustig. Binnen hoorde ik nog emmers en gepraat. *'Heere, houdt ook deze nacht over mij getrouw de wacht, amen.'* Overmorgen ben ik jarig. Wat zal ik krijgen? En zal er nog visite komen? Vorig jaar was tante Toos geweest, maar verder niemand. Stel je voor dat juffrouw Van de Zee kwam, zomaar, plotseling, om te kijken waar ik woonde. Nee, waarom zou ze dat doen. Misschien....en.....ik viel in slaap.

De volgende dag uit school, zei Wilma: 'Johan we lopen wel met Marjon mee, het is iets verder maar dat geeft niet.' We liepen een straat in met meerdere huizen aan beide zijden. 'Wel doorlopen hoor' zei Wilma. Voor ons uit liepen enkele oudere jongens, waarschijnlijk uit haar klas, die zij nauwlettend in de gaten hield. Er werd door hen luidruchtig gepraat en soms bleven ze even stil staan en keken om. Vanuit de tuin van een groot huis kwam een hond rennen, die op ze af kwam en blafte. Ik werd bij mijn schouder gepakt. Marjon wees op een huis met een erker waarop een balkonnetje was met bloemen. Kijk, daar woon ik, en weg was ze. Het werd stil. De jongens waren ook verdwenen. Aan het einde van de straat was een garage met een benzinepomp ervoor. Op het pleintje naast de schuur, waarvan de deuren half waren geopend, stond een autobus. Onder de ronde raampjes aan de achterzijde was de naam Goes geverfd, die door het roet van de uitlaat nog net zichtbaar was. We liepen door, het dorp achter ons latend. Langs de bochtige weg met her en der een boerderij, waren er ook weilanden waarop de koeien graasden en een enkele boomgaard, waarin de vogels naar voedsel zochten. Een reiger in de sloot naast de weg sloeg plotseling zijn vleugels uit en vloog over de weilanden weg. Een auto kwam ons tegemoet. Met de hand voor de mond lieten we hem passeren. Mooie auto, dacht ik, keek om, en zag hoe snel die weer verdwenen was. 'Kom,' zei Wilma, 'we zijn er bijna' mij bij de hand pakkend. Aan het einde van de weg stond het hek dat toegang gaf tot het bos. Wilma ging rechtsaf, ik volgde haar. De weg ging over een dam die in een breed water lag, waarlangs een aarden wal het dorp afschermd, ons dorp. Direct achter de wal was een klein café met aan de overzijde een aannemersbedrijfje. Naast het schuurtje lagen stapels hout, stenen en dakpannen opgestapeld. Schuin daar tegenover stond een heel mooi huis met kleine raampjes en een smalle deur. Op de gevel was een spreuk aangebracht, die ik niet kon lezen. De deur en de luiken waren in groen en wit geschilderd, zoals bij alle huizen in ons dorp. Even verder was er een schooltje, waar gelijk het pleintje begon, het middelpunt van

ons dorp. Midden op het pleintje in het gras stond een waterpomp versiert met wapenschilden.

Rondom het plein stonden huisjes en winkeltjes van een kruidenier, een slager en een bakker. Op de gevel bij de bakker was een tegel ingemetseld met de tekst: In het gezegende brood. Centraal aan het plein gelegen was er een groot café Het Wapen met aan de zijkant een stenen trap naar boven waar een raadzaal van de gemeente was. Café Van Houten werd het genoemd naar de beheerder ervan. Een zijstraatje was er nog dat doodliep. Daar woonden een huisschilder en de petroleumboer. Via de doorgaande weg verlieten we het dorp, daarbij nog een autowerkplaats passerend. We sloegen af richting het bos, op huis aan. 'Nog even' zei Wilma. Een enorm geblaf van honden deed mij opschrikken. Aan de rand van het bos stond een huis langs het pad. Bij het hek dat we daarnaast doorgingen was een hok, met hoog gaas er om. Twee enorme zwarte honden sprongen er bijna overheen. Af! hoorde ik zeggen en zag een man in een groen pak en zwarte laarzen langs het huis lopen. Hij keek naar ons, maar zei niets. 'Lieve honden,' zei Wilma, 'jammer, dat ze bij die boswachter zitten.' Ja, lieve honden, dacht ik, als ze los komen zullen ze wel bijten. Maar de boswachter zal toch wel weten hoe je met honden omgaat? Aan het einde van het pad zag ik de boerderij, thuis! De deur stond open en ik rende naar binnen. In de keuken werd ik opgevangen door mijn moeder, die mij omarmde en knuffelde. 'Trek je jasje maar uit en ga zitten' zei ze. Zonder haar schort voor ging ze thee inschenken en er werd een schoteltje met vier koekjes op tafel gezet. Ik heb nog een verrassing voor je Johan, kijk eens? Ze legde twee kaarten voor mij neer. Op de een stonden beertjes en op de andere stonden bloemen met een pakje waar een strik om zat. Van tante Toos en Oma voor je verjaardag, leuk hè? Aandachtig keek ik naar de plaatjes. 'Komen ze ook morgen?' vroeg ik. 'Kijk maar achterop de kaart,' zei mijn moeder, 'gefeliciteerd met je zesde verjaardag, ik denk het niet.' Mijn thee met het koekje liet ik staan, stond op, en ging naar de deel. De paarden waren binnen. Ik liep recht op de stal af, boog mij over de halve deur en zag ze eten in hun bak. 'Kom eens' zei ik, maar alleen hun oren bewogen. Lang bleef ik staan en keek naar ze. Wanneer zouden zij jarig zijn, dacht ik. Dan komen er allemaal paarden die door het hek het bos in rennen. Over het gras en onder de bomen door en.....Johan, je thee wordt koud! hoorde ik roepen. Ik ging naar binnen. Deze avond las mijn vader mij wel voor: *'Nu gaan de mooie ronde deegbolletjes de oven in, heel behoedzaam. Eerst de ene plaat, dan de andere. Nu gaat de oven dicht. Daar in dat donkere, warme gat, kunnen die bleke bolletjes, bruine, knappende lekkernijen worden. De dikke bakker veegt het zweet van zijn voorhoofd. En de magere bakkersvrouw komt ook weer haar keurige kamertje uit. Buiten klinkt muziek, prachtige muziek.'* Morgen ben ik jarig. Eten we dan ook pannenkoeken, dacht ik. Morgen moet ik ook trakteren op school.

Snoepjes? Ma, ik wil snoepjes meenemen? ‘We hebben geen snoepjes,’ zei ze, ‘neem maar appels mee.’ Appels? Ja, ik heb niets anders. Vorige week was Hugo jarig en die had ook snoepjes meegenomen. ‘Luister!’ zei mijn moeder, ‘dan zijn appels weer iets heel anders.’ Appels, die kan ik toch niet uitdelen in de klas. Tranen liepen over mijn wangen. Ik wil....., ik wil snoepjes. Zij pakte me bij de arm en we gingen de trap op naar boven. Luister! dat komt wel voor elkaar morgen. Met tegenzin ging ik naar bed, het bidden ging langs mij heen. In slaap kon ik niet komen. Jarig, wat zou ik krijgen en wie zouden er komen? En moest ik ook appels geven aan tante Toos en oma? Wat zou de juffrouw wel niet zeggen als ik appels ging uitdelen. En alle kinderen in de klas, die zouden me uitlachen. Diep dook ik onder de dekens en draaide en draaide.

Met een ruk werden de gordijnen open getrokken. Het zonlicht viel naar binnen. ‘Wat heb jij gedaan vannacht?, vroeg mijn moeder, ‘je deken ligt helemaal naast je bed. Gefeliciteerd met je verjaardag Johan, en ik kreeg twee zoenen. Snel was ik mijn bed uit en rende naar beneden. Rita en Wilma zaten al aan tafel en stonden op. ‘Je cadeautje krijg je vanavond,’ zei Wilma, ‘als pappa thuis is.’ Midden op tafel stond een wekpotje met bloemen en naast ieders bord een ei. Met een blos op mijn wangen schoof ik mijn stoel aan tafel. Mijn moeder kwam naar beneden. Ik heb je mooie overhemd klaargelegd. Je moet er netjes uitzien vandaag. Ik dacht maar aan één ding: cadeautjes. Wat zou ik krijgen? Na het aankleden, mijn haar werd nog eens extra gekamd, was het tijd om naar school te gaan. Rita pakte het boodschappentasje van mijn moeder, dat naast het aanrecht stond. Hier Johan, houd jij dat vast! De appels. Dat was waar ook, de appels..... nee, hè. De tas was bovenin afgedekt met een krant. ‘Kijk,’ zei mijn moeder, ‘hier is een reep chocola, die moet je aan de juffrouw geven. Ze legde hem er bovenop. En opschieten anders zijn jullie te laat. Onderweg keek ik even in de tas en zag de reep chocola liggen en dacht dit is niet eerlijk, waarom de juffrouw wel en de kinderen niet. Hoe moet ik dit eigenlijk aan de juffrouw geven? Stiekem, dat de anderen het niet zien? Even dacht ik de tas te laten vallen en net te doen alsof ik niet jarig was. De tas werd steeds zwaarder en ik kreeg het steeds warmer. Rita stopte, vlak voor het hek. Een prettige dag Johan, en ze vertrok. Met de tas liep ik het schoolplein over en door de half open deur naar binnen. In de klas was het helemaal niet feestelijk. Alles was zoals anders. De tas zette ik snel onder mijn bankje. Laat maar staan dacht ik. De les begon, we gingen weer rekenen. Met mijn voet schoof ik de tas nog verder onder de bank. De juffrouw kwam de schriften ophalen. Gelukkig had zij niets in de gaten. Op het bord legde zij uit hoe wij de volgende keer onze sommen moesten maken. ‘Maar nu is het tijd voor zingen’ zei ze. Het bord werd omgeklapt en een tekening van een grote vlag zag ik staan met daarbij geschreven *Johan is jarig* in mooie schuine sierletters. Juffrouw

Van de Zee ving aan: er is er één jarig, hoera, hoera, dat kun je wel zien dat is hij. Even kreeg ik het benauwd. Om me heen kijken durfde ik niet. Toen ze uitgezongen waren voelde ik mij ook wel een beetje trots. Zonder aarzelen pakte ik de tas op en liep naar de juffrouw. Ik heb wat meegenomen uit onze eigen tuin. Mag ik dat uitdelen? 'Natuurlijk mag dat' zei ze. Snel pakte ik de reep chocola en legde hem nog sneller op de lessenaar. Met de tas liep ik de klas in. 'Appels uit onze boomgaard' zei ik, en deelde ze één voor één uit. 'Leuk,' zei de juffrouw, 'dat is weer eens wat anders.' Over de reep zei ze gelukkig niets. De bel ging – schoolkwartier - we liepen naar buiten. Achter mij hoorde ik jongens praten over appels. Hugo sprak mij aan en zei: 'Hoe kom je daar nu op, appels?' 'Ach, weer eens wat anders' zei ik. Bij de overige lessen die dag dwaalden mijn gedachten steeds af. Na de eindbel spoedde ik mij met Wilma via de kortste weg naar huis. Op enige afstand van de boerderij bleef ik staan. Ik snoof een lucht op, de lucht van pannenkoeken. Naast ons huis spande Hartman de paarden uit. 'Ik ben jarig' riep ik naar ze, en rende naar binnen. Mijn vader was ook thuisgekomen en de schaal met warme pannenkoeken kwam op tafel, de suiker en strooppot stonden er bij. Heerlijk was het, heerlijk! Toen de schaal leeg was vouwde mijn vader zijn handen en ging danken, de bijbel sloeg hij over: *'Heere God, wij mogen u danken voor deze spijzen en al uw goedertierenheid die hij ons schenkt. In ons midden mogen wij in alle onderdanigheid een verjaardag herdenken. Laat uw zegen op ons dalen, in alle eeuwigheid, amen.'* Mooi was dat, alleen jammer dat mijn naam niet werd genoemd. Maar God wist dat natuurlijk wel dat ik jarig was. Mijn vader keek met tevreden blik naar de tafel, waar de laatste borden werden weggehaald. Hij wist wel hoe je dat tegen God moest zeggen. 'Blijf zitten,' zei mijn moeder, 'de cadeautjes voor Johan.' 'Ja,' zei Wilma, stond op en haalde een pakje uit de lade van de kast, 'van Rita en mij' en legde het op tafel. Langzaam maakte ik het papier los. Op de afbeelding van het pakje dat tevoorschijn kwam, zag ik een auto. Het kartonnen doosje maakte ik voorzichtig open. Een auto met koplampjes en rubber wieltjes, prachtig. Met de hand stuurde ik het autootje tussen de nog op tafel staande stroop en suikerpot door. Auto's, dat was mooi! 'Hier, nog iets Johan, daar zul je zeker wat aan hebben' zei mijn moeder. Het pakje was groter en nieuwsgierig maakte ik het open: een trui. 'Voor de aankomende winter' zei ze. 'Kom eens hier, dan kijk ik even of hij past, anders kan ik hem nog vermaken.' Hij paste en ik pakte mijn autootje weer op. 'Als we nu eerst de boel opruimen,' zei mijn moeder, 'dan blijven we hier gezellig aan tafel zitten.' Gezellig, ja, maar visite kwam er niet, niemand.

3. WINTER 1950

Kom eens kijken Johan? Mijn moeder stond bij het raam van mijn slaapkamer. Ik had geen zin, draaide mij om, en trok de dekens over mij heen. Als je niet opstaat, dan mis je wat. Nieuwsgierig was ik wel, maar toch! Het warme bed voelde zo heerlijk aan. Dit moet je zien. Ik veranderde van gedachten. Traag kwam ik mijn bed uit en liep naar het raam. Alles was wit. Sneeuw was in heuvels opgewaaid tot aan de vensterbank. Langs het witte dak zag ik de bomen die wel bedekt leken met watten. Heel langzaam dwarrelden er nog grote vlokken sneeuw uit de lichtgrijze lucht. We gingen naar beneden. Door het raam in de kamer zag ik het bos, alles was wit, de hele wereld was wit. Op het pad voor ons huis waren sporen te zien. Jammer, zo ging er iets verloren en werd het beeld verstoord. 'Ga je nu maar aankleden, dan gaan we eten' zei mijn moeder. Even bleef ik nog kijken. 'Hoe moeten we nu naar school?' zei Wilma. Blijven jullie maar thuis, hoorde ik. Ha, fijn thuis. Voor mij hoefde ik niet naar school. Na het eten ging ik de deel op, eerst even naar de paarden kijken. Op de deel werd ik aangesproken door mevrouw Straatman, een van onze burens, die daar samenwoonde met haar zuster. 'Moet je niet naar school vandaag?' vroeg zij. Voor ik antwoord kon geven werd ik bij mijn arm gepakt door mijn moeder, die mij de keuken introk: daar hoef je niet mee te praten, ga maar voor spelen. Ik begreep het niet, maar mijn moeder wist het natuurlijk beter. 'Waarom?' vroeg ik, maar er werd niets gezegd.

Met een sjaal onder mijn jas en een muts op ging ik naar buiten. Het was opgehouden met sneeuwen. Voorzichtig volgde ik de sporen, het bos in. De witte wereld om mij heen was net een sprookje. Een deken van sneeuw lag op het gras en over de bomen. Grote donkere vlakken markeerden de vijvers. Het wit daarin waren de zwanen, die rustig ronddobberden. Ik bleef de sporen volgen en zag vier grote torens met witte puntdaken, verbonden met muren met kantelen en raampjes daarin, die groen-witte luikjes hadden. Het kasteel! Om daarbij te komen moest je eerst een poort door en via een ophaalbrug de gracht over. Onder de poort bleef ik staan. Een grote trap en brug gaven toegang tot het kasteel. Twee grote stenen leeuwen met sneeuw op hun kop bewaakten de ingang. In het kasteel woonde de baron. De baron had ook paarden en een rijtuig, waarmee hij door het bos reed. Het bos was eigenlijk een park wat om het kasteel was aangelegd. Grote plantsoenen waren er met talrijke bloemperken en strak geknipte heggen. In het park op een groot heuvelachtig terrein liepen ook herten. Aan de rand van het bos was een grote moestuin waar bloemen, fruit en groenten werden gekweekt. Tot ver in de omtrek waren er landerijen die ook tot het landgoed behoorden. Vanaf de poort, waaronder ik nog stond, viel er een

pak sneeuw naar beneden, vlak voor mijn voeten. Ik draaide mij om en liep terug het pad af, de sporen volgend door de sneeuw, geen stap er naast. Het begon opnieuw te sneeuwen en alles werd grijs om mij heen. Bang werd ik. Heel bang. Een schim zag ik door de grote vlokken mij tegemoet komen. Ik bleef staan, mijn hart bonsde. Plotseling stond er een paard voor me die steigerde. Ho!hoorde ik, Hartman. Hartman zat op een bok die bovenop een houten sneeuwschuiver stond. Langs het paard, dat helemaal dampte, liep ik naar hem toe. Johan, kom maar, rij je mee? 'Graag' zei ik, en klom op de bok, waarop een deken lag. 'Hul!'....zei Hartman en daar gingen we. Het paard had er wel zin in, ik ook, mijn angst was vergeten. Houd je maar goed vast, hoorde ik zeggen. Dat deed ik ook en klemde mijn handen strak om de rand van de bok. Steeds sneller ging het, waarbij de planken van de schuiver de sneeuw met grote bogen omhoog wierpen. Prachtig was dat, prachtig. We gingen richting kasteel, waar ik net vandaan kwam. Over de brug en onder de poort door, waar het wat langzamer ging. Voor het kasteel maakten we een grote bocht rond om een plantsoen, dat vlak voor de ingang tussen de grachtmuren lag. De leeuwen keken ons na. Verbonden aan het kasteel via een overdekte loopbrug over de gracht, was het poortgebouw, daar gingen we heen. Daar onder de poort schoven we de laan schoon, met aan beide zijden grote beukenbomen, waarvan de takken de grond raakten onder het gewicht van de sneeuw. Van de rozentuin, die we passeerden, waren de metalen bogen nog goed te zien. De stenen kinderbeeldjes hadden een extra steun gekregen van opgestoven sneeuw. 'Ho!' zei Hartman. We kwamen in de buurt van de manege, waarachter de stallen waren van de paarden van de baron en koetshuizen voor zijn rijtuigen. Ho..! Langzaam reden we een poort door, een plein op. Over de half geopende staldeuren, verschenen de zwarte, bruine en witte hoofden van de paarden, die ons nieuwsgierig nakeken. Stoppen wilde ik wel, maar dat durfde ik niet te zeggen. Hu..! We reden de poort weer uit het bos in. De paden en lanen waren eindeloos en in de witte vlakke maakten we een heel groot spoor, waarbij de sneeuw nog harder dan het viel, opspatte. We gingen de laan over, de laan naar school. Nog steviger hield ik mij vast aan de bok tot mijn vingers wit werden van de kou. Bij het grote hek werd er gekeerd. Trots voelde ik mij zo boven op de bok. Spannender dan op school en mijn koude handen vergat ik. Via kronkelende bospaden, kwamen we bij de moestuin. De chrysanten waren onder de druk van de sneeuw geknakt en de bessenstruiken leken net grote bloemkolen. Zelfs het glas van de broeikassen was met een witte laag bedekt. In een van die kassen moest mijn vader zijn.

Mijn vader was de baas van de tuin en het bos. Met veel mensen moest dat onderhouden worden. Hartman hielp ook mee. 'Ho!'.....riep hij, toen we heel voorzichtig tussen twee kassen doorgingen. Mijn vader zag ik

niet. Het was opgehouden met sneeuwen. Rookwolken stegen op uit de schoorstenen van de ketelhuizen, waarin kolenkachels stonden die de kassen verwarmden. Een deur stond half open. 'Ho!'...riep ik en we stopten. Ik zag mijn vader en klom de schuiver af. Hartman ging verder. Toen ik binnenkwam zag mijn vader mij ook, maar ging door met werken. Via een deurtje in de ketel trok hij met een haak grote roodgloeiende slakken kolenas de ketel uit en wierp ze naar buiten. Trots keek ik naar hem en zag zweetdruppels langs zijn hoofd lopen. Met een grote schop werden nieuwe kolen op het vuur gegooid, veel, heel veel, en het deurtje ging dicht. Door een opening in de ketel zag je de vlammen. Het werd heet, heel heet. 'Kom!' zei mijn vader en ik ging mee. Via een omweg liepen we de tuin door. Hij pakte zijn mes en sneed twee stronken af van onder de sneeuw, schudde ze uit en gaf ze aan me: boerenkool, neem maar mee en ga alvast maar naar huis, ik kom ook zo! Met de kool in mijn opgewarmde handen ging ik op huis aan, even keek ik om en zag mijn vader naar het volgende ketelhuis lopen. Het pad was sneeuwvrij door de schuiver, alleen hoorde ik het bij elke stap kraken. Even doorzetten, ik kreeg het weer kouder, maar ik was bijna thuis. Rita zag ik, die bij de voordeur met een bezem, sneeuw aan het vegen was. Net toen ik de deur verder open wilde drukken, werd die met een klap dichtgegooid. Zo krijgen we het nooit warm, hoorde ik aan de andere kant mijn moeder zeggen. Rita zette de bezem weg. 'Kom maar' zei ze, en via de deel gingen we naar binnen. De stronken boerenkool legde ik op het aanrecht. 'Ben je daar' zei mijn moeder, 'waar zat je al die tijd?' Ach, met Hartman mee, door het bos. Je bent ook naar de tuin geweest hè, voor de groenten? Boerenkool, dacht ik, boerenkool met worst, lekker, en ging naar boven. In mijn kamer was het koud. Zou ik hier gaan spelen? Even twijfelde ik, toen ik de doos pakte met houten blokken en daarin mijn nieuwe autootje. Ik ging toch maar naar beneden, naar de warme kachel. Het kleed in de woonkamer had langs de rand een smal gekleurde baan in een andere kleur met zwarte en rode strepen er langs, net een weg. Daarlangs kon ik een huis bouwen en met de autootjes rijden. De doos keerde ik om. Je maakt toch niet teveel toestanden hè, hoorde ik uit de keuken, ik heb al genoeg te doen, je ruimt zelf de rommel maar weer op. Langzamer dan ik begonnen was, bouwde ik door. Het moest een garage worden, een garage zoals bij Marjon in de straat, met een bus er voor, ...maar die had ik niet. Waar zou Marjon mee spelen, dacht ik. Mijn moeder liep langs, ging naar de kachel en gooide er nog wat kolen op. Toen zij terug ging voelde ik een hand door mijn haar strijken. Sneller ging ik bouwen, maar de blokken waren op. Met de autootjes ging ik de tafel rond, de hele weg af.

's Avonds was het prettig, boerenkool, boerenkool met worst. Uit de pan, die op het petroleumstel stond, werd met een grote lepel bergen

boerenkool op de borden geschept. Tijdens het eten dacht ik terug aan mijn vader, die de kachels opstookte, aan de sneeuw die we weggeschoven hadden, en aan mijn moeder die de deur voor mij dichtgooide. Het laatste restje schraapte ik van mijn bord. Mijn vader pakte de bijbel: *'Let op de honden'* zei hij, *'let op de slechte arbeiders, let op de besnijdenis, want wij zijn de besnijdenis, die door de geest Gods hem dienen, die in Christus Jezus roemen en niet op vlees vertrouwen, ofschoon ik voor mij wel reden zou hebben om ook op vlees vertrouwen te stellen. Indien een ander meent op vlees te kunnen vertrouwen, ik nog meer besneden ten achtsten dage, uit het volk Israël van de.....'* vlees dacht ik, vlees, worst hebben we gegeten en wat is besnijdenis. Ik wist het niet. Mijn vader legde de bijbel weg: *'Dank voor deze spijszen Heer, U zei gezegend, amen.'*

Snel van tafel af, naar mijn blokken. 'Waar zijn mijn blokken?' riep ik. 'Geen rommel maken' zei mijn moeder, 'je moet zo in bad.' Het was vrijdag vandaag. Vraag maar aan je vader of hij je voorleest? Voorlezen? Ja. Ik pakte zelf het boek uit de kast en liep naar hem toe. De bollenbakker pa... en legde het op de leuning van zijn stoel. Met zijn hand onder zijn hoofd keek hij me aan, ging rechtop zitten en zei: 'Vooruit, maar wel een klein stukje.' Het boek ging open: *'t Is wonderlijk stil in de fonkelende feestzaal. Het muziekkorps zwijgt, allen zwijgen. Nu komt het. Nu komt de eer van het land: de beroemde suikerbollen van den bakker uit het achterstraatje, zo lekker als ze nergens op de wereld gebakken worden. De koning heeft het zelf verteld aan zijn voornamen gast. Daar nadert de opperhofkok met de eerste gouden schaal. Hij is bleek, zijn handen beven licht...'* Ik kijk in het boek naar de plaatjes, prachtige plaatjes....., een hele grote schaal met oliebollen zag ik.

In de keuken werd een teil neergezet. Op het petroleumstel stond een grote ketel met water waaruit langzaam stoom tevoorschijn kwam. Het boek werd weer opgeborgen. Zou er op het kasteel ook een bollenbakker komen, zou de baron..... Johan kom, in bad! Kleed je maar uit! Mijn moeder hielp me. Vlak voor de kachel was het niet zo koud als je in je blootje stond. De warmte voelde ik aan een kant op mijn huid stralen, lekker was dat. In de teil werd eerst warm water uit de kan gegoten, waarbij mijn moeder steeds met haar hand voelde..... 'Kom maar' zei ze, en ik stapte de teil in. Vanuit een kan vloeide er water over mijn hoofd dat ook langs mijn lichaam spoelde. Een washandje met zeep erop voelde ik over mijn hele lichaam. Na spoelen en nog eens spoelen, kreeg ik een handdoek om en werd afgedroogd. Bloot stond ik weer voor de kachel, maar lekker warm. 'Kom, pyjama aan en naar bed' zei mijn moeder, waarbij zij mij ook schoon ondergoed aandeed. Door het ruitje van de kachel keek ik naar de vlammen. Zouden Rita en Wilma ook in de teil gaan, dacht ik, en mijn vader en moeder? Nog nooit had ik dat gezien.

Zouden die zich wel wassen...? Zo, en nu naar bed, hoorde ik. Mijn vader trok zijn jas aan en liep voorbij. 'Even naar de ketels op de tuin kijken' zei hij, en liep de gang in waar zijn klompen stonden. Rita bracht mij naar bed: *'Heere, houdt ook deze nacht over mij getrouw de wacht, amen'* spraken we gelijk en zij verdween naar beneden, mijn kamerdeur sluitend. Donker werd het, en ik miste de kachel met de gloeiende kolen. Dieper dook ik weg onder de dekens.

Na het weekend ging ik weer met Wilma naar school Er lag nog sneeuw op het plein, maar de zon scheen door de kale kastanjabomen. Het was wel koud, erg koud. Voor ik er erg in had, kreeg ik een handvol sneeuw in mijn gezicht gewreven en verder geduwd in mijn nek en onder mijn kraag. Even zag ik niets. Toen de gekleurde vlekken in mijn ogen weggetrokken waren, zag ik een oudere jongen voor mij staan. 'Lekker hè?' zei hij. 'Ja' stamelde ik, en hij liep weg. Ik ging naar binnen, Wilma zag ik niet meer. Toen ik in mijn bank ging zitten, voelde ik nog sneeuw langs mijn rug naar beneden lopen, maar het was warm binnen, lekker warm. De juffrouw vouwde haar handen en ging bidden. Mijn handen waren koud en mijn vingers wit, die waren niet te vouwen, dus legde ik ze maar in elkaar, waarbij ik naar Marjon keek. Haar gevouwen handen lagen op het schrijfblad naast een stapeltje schriften, zij keek naar beneden. *'Zodat we allen hier weer aanwezig mogen zijn, in uw aller goedertierenheid, amen.'* 'En, nu pakken we onze taalboeken' zei juffrouw Van de Zee. Taal, dacht ik, taal, tekenen is veel leuker of sneeuwschuiven? Woorden moesten we naschrijven, en zinnen maken. *..In de boom zit een vogel, en....*Ik keek naar de juffrouw, ze was best aardig. Haar lange zwarte haren vielen in krullen over haar schouders en in een hand, met mooie lange vingers, hield zij een pen vast.*zingt*, moest ik schrijven, *de vogel zingt*. De bel ging.

'Als jullie je aangekleed hebben - en doe dat goed - ga je niet naar het schoolplein, maar blijf je in de hal op mij wachten' zei juffrouw Van de Zee. 'Wat gaan we doen?' vroeg Henk, die voorbij liep, en waarschijnlijk de eerste wilde zijn. Ik wist het niet. Alle kinderen renden de school uit, het plein op, wij bleven staan. Daar kwam de juffrouw, die ondertussen haar dikke winterjas dichtknoopte. 'Kom maar mee' zei ze, en opende een deur aan de achterzijde van de school. Daar gingen we naar buiten en stonden gelijk op een bevroren sloot. Volg mij maar en pakte Jan en Hanny bij de hand. We liepen over het ijs tussen de weilanden door in de richting van een boerderij, de school en het dorp achter ons latend. De walkanten waren soms zo hoog, dat je niet over het besneeuwde grasland kon kijken, behalve bij de hekken waar een dam was. De ene na de andere sloot liepen we af en op sommige plaatsen was de sneeuw zo hoog, dat die tot je knieën kwam. Bij elkaar blijven hoor, juffrouw Van de

Zee keek om. Marjon kwam naar mij toe en pakte mijn hand. Even later liet zij los en trok een handschoen uit. 'Hier,' zei ze, 'doe maar aan.' Met allebei een handschoen en twee handen in elkaar gingen we verder. Mooi was het, heel mooi. Toen we de achterdeur van de school weer ingingen was de hal leeg, helemaal leeg, het was al middagpauze. Een deur van een lokaal ging open. 'Ben je daar eindelijk' zei Wilma. Samen gingen we naar huis. 'Wacht buiten' zei ik, en rende terug met een handschoen. Toen we bij het bos aankwamen gingen we niet de laan op maar via het dorp. 'We moeten nog boodschappen doen' zei Wilma.

Op het plein was het winkeltje van de kruidenier, waarvoor we bleven staan. 'Ja, ze zijn nog open' zei Wilma. Het huisje had een rieten dak en een gevel met ramen waarin twee kleine venstertjes met roeden zaten. Daartussen was de deur waarvan de bovenkant apart open kon. We gingen naar binnen. De bel, die met een koord verbonden was aan dezelfde deur, rinkelde. Het was donker. Een klein lampje onder een metalen kapje verlichtte de toonbank en het houten rek daarachter. De geur die ik rook was een mengeling van stroop en zeeplicht, best lekker. Links op de toonbank, voor het raam, lagen glazen potten in een metalen rek. Mijn aandacht ging uit naar een grote ronde weegschaal, met twee koperen schalen, midden op de toonbank. Wilma streek haar vinger langs een glazen pot waarin drop zat. Een gordijn ging open, een oude mevrouw met een witte schort kwam naar voren. 'Wat mag het zijn?' vroeg ze rustig en keek ons daarbij over haar bril aan. 'Een pond witte suiker' zei Wilma, waarbij zij naar het drop keek. De mevrouw pakte een bruine papieren zak en zette die in een van de koperen schalen. In de kast achter de toonbank, trok zij een deurtje open, waaronder koffie en thee stonden. Met een zilverkleurige schep werd de suiker in het zakje gegoten, waarbij zij naar de wijzer van de weegschaal keek. De schep ging terug en het zakje werd dichtgevouwen. 'Moest je moeder nog meer hebben?' vroeg zij vriendelijk. 'Nee,' zei Wilma, 'alleen suiker.' 'Dat is dan een en twintig cent' zei de mevrouw. 'Oh, wilt u dit opschrijven' vroeg Wilma, en pakte het zakje aan. 'Zal ik doen hoor' zei de mevrouw, en zij liep naar het raam. Hier, ze, trok het deksel van een pot open en gaf ons allebei een dropje. Dank u wel hoor, en onder het gerinkel van de bel, liepen we naar buiten. 'Drop, heerlijke drop' zei Wilma, die ik achterna liep over het plein. Houd jij die zak eens vast, en ik kreeg hem in mijn handen gestopt. We liepen verder langs het café en de garage, waarvoor een grote zwarte auto stond, met verchromde koplampen en een ster op de motorkap. Ik bleef staan. Vol bewondering keek ik er naar, *het drop was op*. 'Kom!' riep Wilma, die al een stuk verder was en ik rende haar achterna, gleed uit en smakte tegen de grond: auw mijn knie. Met tranen in mijn ogen kroop ik overeind, de sneeuw van mijn jas kloppend. De suiker? Waar was de suiker? Op de weg in de natte sneeuw lag het zakje dat opengescheurd was. Ik raapte het op en vouwde het dicht, veel was er

niet van over en het was nat. Wilma stond naast me. 'Kom maar,' zei ze, 'daar kun je toch niets aan doen, dat heb je toch niet expres gedaan, kom maar mee.' Het zakje hield ik stevig in mijn hand vast en we volgden het pad langs de boswachter. De honden blaften, maar sprongen niet op.

Ons huis kwam in zicht. Het suikerzakje stopte ik verder weg. Wat moest ik nu tegen mijn moeder zeggen? Gewoon, dat ik gevallen was, mijn hart bonsde. Toen we thuis aankwamen, zag ik dat de gordijnen voor de ramen gesloten waren, en een prop papier stak door de brievenbus. We gingen naar binnen. 'Deur goed dicht doen hoor,' riep mijn moeder, die ons hoorde aankomen, 'het is hier niet warm te stoken.' Recht liep ik op haar af. 'Ik ben gevallen' zei ik. En heb je je zeer gedaan? Een beetje en ik wreef over mijn knie. 'Laat eens kijken' zei mijn moeder, en trok mijn jas uit. Wat is dat? Ze haalde het papieren zakje uit mijn jaszak, klontjes suiker vielen op de vloer van de keuken. 'Ik ben gevallen,' zei ik, 'en.....' Wat heb je in hemelsnaam nu toch gedaan, kijk toch eens uit, alle suiker kan ik zo weggooien, waarbij het zakje in de gootsteen geworpen werd. 'Johan viel' zei Wilma. Houd je mond, dan moet je maar op hem letten, weg suiker, weg geld, wat moet ik nu? Tranen liepen over mijn wangen, wat moest ik, ik wist het niet. Op mijn stoel aan tafel ging ik zitten, tegenover Wilma. Mijn vader kwam binnen en met een klap hoorde ik de deur dichtslaan voor de trap naar boven. Hij ging zitten en pakte de krant, mijn moeder was weg. Terwijl ik mijn tranen wegwreef werd er een boterham op mijn bord gelegd en een op het bord van mijn vader, een pot jam werd door Wilma doorgeschoven. Na het eten zocht ik naar iets, ik wist niet wat. Ik ging de kelder in en keek naar de wekflessen met bonen, kersen en de perziken die zo mooi opgestapeld lagen in het glas. Aan het lipje van de rode weckring hoefde je maar te trekken en de fles was open. Verleidelijk was dat. Op de vloer lagen houten balken en daarop stonden kisten met appels en een met peren. Ik pakte een appel en rook er aan, lekker zoet. Achter het gaas, de kelder was daarmee in tweeën gedeeld, hoorde ik wat. In het half donker zag ik iets bewegen wat richting gaas kwam. Ik kroop ineem. Voetstappen weerklonken op de stenen vloer en ik zag mevrouw Straatman. 'Zo,' zei ze, 'jullie hebben heel wat fruit hè?' De appel legde ik gelijk terug. Wat ik moest zeggen, wist ik niet. Ik mocht niets zeggen volgens mijn moeder. Mijn moeder, waar was ze? Snel klom ik de trap op naar de keuken, de deur duwde ik dicht. 'Kom mee,' zei Wilma, 'we moeten naar school.' Dik aangekleed gingen we op weg, door het bos en via de weilanden. Snel ging het niet, ik dacht aan mijn moeder en de appels in de kelder. Ik moest hoesten steeds meer hoesten, tot ik moest overgeven. Wilma pakte mij bij mijn arm en zei: 'Kom maar, we gaan naar huis.' De paal van het hek waar ik mij aan vasthield liet ik los. Onderweg stopte zij mijn sjaal nog extra onder de jas. Geen idee had ik hoe lang het duurde voor we thuis waren en de deur achter mij dicht

hoorde gaan. 'Johan is ziek' riep Wilma. Toen we de keuken in liepen werd ik door een paar armen omhelsd. 'Wat is er jongen?' zei mijn moeder. Melk kreeg ik, melk met een schepje honing er door en ik mocht naar bed.

Twee dagen later hoestte ik nog steeds en de hand van mijn moeder voelde ik regelmatig over mijn voorhoofd. We gaan naar de dokter. Morgen gaan we naar de dokter. Dik aangekleed, met schone kleren aan, klom ik achterop de fiets van mijn moeder. Naar ons schooldorp moesten we hiervoor. Door de straatjes kwamen we bij een groot huis met een hek er voor en klimop tegen de gevel. 'Kom maar' zei mijn moeder en zette haar fiets onder een raam. We gingen naar binnen door een grote houten deur, waarin een klein raampje met ijzer zat, naar een kamer met houten banken die voor een groot deel bezet waren. In dezelfde ruimte was een soort balie, waarachter een mevrouw met een witte schort aan mijn moeder vroeg waarvoor wij kwamen. Achter haar waren planken met bruine flessen waarop namen stonden die ik niet kon lezen. Daaronder laatjes, heel veel laatjes, waaruit de mevrouw soms wat pakte, en in een schaalje deed om te roeren en stampen. Naast de balie was een gordijn aan een roede, die soms open ging, waarbij ik hoorde: *de volgende!* Hoesten hoefde ik niet meer, de gesprekken vanachter het gordijn kon je duidelijk horen. Vreemd rook het er en de mensen op de bank tegenover mij staarden langs mij heen.

'Als je zo bij mijnheer de dokter komt,' zei mijn moeder zachtjes, 'moet je precies vertellen wat je voelt, hoor!' Een beetje eng vond ik het wel. De mevrouw die bij de kastjes stond, had ook een weegschaal, een hele kleine, veel kleiner dan bij de kruidenier. Papiertjes legde zij er op en met een lepeltje werd er heel voorzichtig een soort poeder op gestrooid. Daarna werd het papiertje dichtgevouwen en in een doosje gestopt. 'Driemaal daags hoor' zei ze met stemverheffing tegen een mevrouw, die opstond en het in ontvangst nam, iets mompelde en naar buiten ging. Op plaatjes aan de muur was een wachtkamer getekend vol met mensen, met een gordijn daarachter en een mevrouw die bij de dokter aan tafel zat. En toen dokter, en toen..... stond eronder geschreven. *Volgende!* hoorde ik zeggen. Wij waren aan de beurt. Door het gordijn gingen we. Achter ons schoof mijn moeder het nog extra dicht. Aan een groot bureau zat een mijnheer in een witte jas die open stond. Naast de papieren waarin hij bladerde, zag ik een asbak staan met een sigaar waaruit een rookpluim opsteeg. 'Zo, mevrouw Leerman, hoe gaat het met u?' vroeg hij rustig. 'Nee,' zei mijn moeder, 'ik kom hier voor Johan.' Zo, Johan, wat is er met je aan de hand jongen? Mijn moeder onderbrak hem: hij moet vreselijk hoesten en het gaat maar niet over. Hij stond op en legde zijn hand op mijn schouder. 'Kleed je van boven maar even uit' zei hij, mijn

moeder hielp mij daarmee. Een stokje op mijn tong kreeg ik en er werd op mijn borst geklopt. De dokter ging weer zitten. 'Kleed je maar weer aan' zei hij. In de kamer stond een soort bank, met plankjes en scharnieren, waarop een handdoek lag. De lamp erboven brandde niet. Op een tafeltje ernaast lagen vreemde instrumenten en een hoed. Even was het stil. 'Ach,' zei de dokter, 'hetzelfde als Roosje heeft, gaat wel weer over. Ik zal een hoestdrankje uitschrijven.' 'Dank u wel hoor dokter' zei mijn moeder en we verlieten de kamer met een briefje. De mevrouw achter de weegschaal nam het in ontvangst, het duurde lang, heel lang. Toen we weer buiten waren, zei mijn moeder: 'Aardige man die dokter Van der Zandt.' 'Ja,' zei ik, 'maar wie is Roosje?' Oh, dat is zijn dochtertje, en zij stopte het flesje dat we hadden meegekregen diep in de zak van haar jas. De dagen daarna mocht ik nog thuis blijven.

4. LENTE 1951

Een druppel inkt viel precies op de bladzijde die al half gevuld was met schuine sierletters, waarop ik zo mijn best had gedaan. De kroontjespen legde ik op de inktpot tegen het dekseltjes aan, anders rolde hij eraf. Met een vloeipapiertje kon je dat weer weghalen, had de juffrouw geleerd. Voorzichtig moest dat, heel voorzichtig, maar ik was boos, de vlek die werd alleen maar groter. Met mijn vuist sloeg ik op het roze papiertje, maar ook mijn hand zat nu vol inkt. Wat ben je aan het doen, Johan? De juffrouw kwam naar me toe. Ga maar opnieuw beginnen. Ja, dat wist ik wel. 'En niet te ver indopen' zei ze. De glimlach waarmee zij mij aankeek hielp en de eerste letter stond al weer op het papier, net op het lijntje. Het puntje van de pen doopte ik opnieuw heel voorzichtig in de zwarte inkt. Maar wat gebeurde er toch op het schoolplein? De hoofdmeester liep daar met een mijnheer, wees naar de ingang, gebaarde met zijn armen en ging weer naar binnen. De juffrouw kwam langs en ik schreef door. Soms kwam ik per ongeluk onder het lijntje. De bel ging. Met Jaap zou ik gaan knikkeren, dus holde ik naar buiten. Drie knikkers had ik nog. Zou ik ze inzetten? Inzetten voor de bam, de grote mooie stuiter die ik er mee kon winnen? Waarom niet? Als je door zo'n glazen bam keek, zag je prachtige figuren in de mooiste kleuren. Jaap had er al twee. De eerste gooi ging fout, bij de tweede verloor ik ook, de derde hield ik in mijn zak. Laat maar, dacht ik. Jaap zocht iemand anders. De mijnheer die bij de hoofdmeester was, kwam de school uit, zwaaide naar ons en liep het hek door naar buiten. Voor we de school aan het eind van de dag verlieten kregen we een papiertje mee. 'Dat is leuk,' zei de juffrouw, geef dat maar aan je ouders, maandag gaan we met z'n allen op de foto.' Wilma had ook een papiertje gekregen. 'Moet je zorgen dat je naast de juffrouw staat,' zei ze, 'of naast Marjon.' Even dacht ik daar aan.

Langs de weg naar huis was een sloot, een brede sloot. Tegenover een boerderij lag er een plank over. Aan beide zijden van het water stonden paaltjes, verbonden door een stok, als leuning. Wilma liep de plank op en keek in het heldere water. Kijk eens, moet je zien Johan, prachtige vissen, en leunde daarbij op de houten stok. Krak, hoorde ik en een plons. Wilma spartelde in het water. Ik rende naar de slootkant, brak de stokleuning van de paal af die er nog stond, en stak het naar haar toe. Wilma verdrinkt, help.....wilde ik roepen, maar mijn adem stokte in mijn keel. Help, haar blonde krullen zag ik boven het water uit komen, haar handen zochten naar houvast en de stok zag zij niet. Eeuwig duurde het, ik kon niets doen. God help ons, bad ik. Water spatte en Wilma had het gras beet, het gras vlak voor mij aan de slootkant. Heel snel was zij het water weer uit en stond naast mij. Straaltjes water liepen langs haar hoofd en via haar jas naar de grond. Even was het stil, heel stil. 'Kom, naar huis!' zei

Wilma. Aan de druppels op de weg kon je zien waar zij gelopen had. We liepen niet, we renden, steeds harder. Buiten adem kwamen we thuis aan. 'Wat heb jij gedaan?' zei mijn moeder, Wilma verbazend aankijkend. 'Samen met de vissen gezwommen' zei ze. Mijn moeder keek, maar hield zich in. Kleed je maar uit, dan haal ik ondertussen droge kleren. Wilma legde haar driefnatte jas en jurk op de keukenvloer. 'Vissen' zei ze, en ging verder met haar ondergoed. Ik kreeg een zet van mijn moeder: 'Ga jij maar even spelen!' en werd door de deur naar buiten geduwd.

Naast de boerderij hoorde ik vreemde geluiden. Ik liep er naar toe, de hoek om, en bleef staan. Omhoog keek ik tegen een grote groene motorkap aan met daarboven ramen, die wel op een huis leken. Twee enorme banden onder de spatborden met koplampen waren weggezakt in het zand. Op afstand van een grote zwarte bumper die onder de kap uit stak bleef ik staan. Warmte voelde ik, en het rook naar olie. Achter de auto zag ik mannen, die stoelen en dozen droegen, en mevrouw Van Tiggen. Zij kwam naar mij toe - we gaan verhuizen jongen - en legde haar hand op mijn schouder. Ik wist het niet. Het beste....en weg was zij. Een van de mannen droeg heel voorzichtig een schilderij van een bos de auto in. De auto, die was mooi. Vol bewondering liep ik er omheen en kwam mijn vader tegen, die met mijnheer Van Tiggen aan het praten was. 'Ga je mee?' vroeg hij, 'we gaan naar huis.'

Wilma was weer droog, alleen haar krullen hingen nog als sliertjes langs haar hoofd. 'Kom maar' zei Rita, en ze pakte een kam. 'Laat maar' zei Wilma, en pakte haar natte jas uit de kuip en zocht naar iets in een van de zakken. Een papiertje kwam tevoorschijn, nat en verkreukt. Een papiertje, ja, en ik voelde in mijn broekzak. We gaan op de foto, Ma, kijk maar, en legde het op tafel. 'Dat is leuk,' zei mijn vader, 'dan moeten jullie wel goed aangekleed zijn, maandag.' 'Waarom gaan mijnheer en mevrouw Van Tiggen weg?' vroeg ik. Die gaan ergens anders wonen. 'Gelijk hebben ze,' zei mijn moeder, 'maar het is de vraag of we daar beter van worden.' Ze staaarde naar de vloer, mijn vader zei niets. 'Gaan mevrouw Straatman en haar zuster ook ergens anders wonen?' vroeg ik. Mijn moeder stond op, liep naar het aanrecht, mijn vader ging de trap op naar boven. Rita en Wilma streken het papiertje van de schoolfotograaf plat en er werd niets meer gezegd. Na het eten, toen alles was opgeruimd, schoof mijn moeder de tafel tegen de deur van de deel. De stoelen werden in het midden van de keuken gezet richting aanrecht: twee vooraan en drie erachter. Nu gaan jullie zitten en stil, heel stil zijn! Zelf liep zij naar de kast naast het aanrecht en deed die heel voorzichtig open en nam ook plaats. Een tijd zaten we daar en keken naar de kast. 'Wat doen we hier?' zei Rita. 'Sst'.....zei mijn moeder, en het was stil. Op de onderste plank kwam een muis tevoorschijn, snoof en dribbelde rond, gevolgd door nog een en nog

een. Heel druk waren ze bezig, prachtig. Hoe lang we daar zaten weet ik niet, maar de kast ging dicht en ik moest naar bed. De muizen speelden zeker verder.

De volgende dag na schooltijd kwam ik thuis. Het gedeelte van de boerderij waar mijnheer en mevrouw Van Tiggen hadden gewoond was helemaal leeg. Door een raam kon ik naar binnen kijken, de mooie donkerblauwe gordijnen waren ook weg en het raam stond op een kier. Met heel veel moeite lukte het me het raam verder naar boven te schuiven, zette mijn schouder er onder en drukte de metalen pen in een gaatje er onder. Ik kroop door de opening en belandde op de houten vloer van de lege woonkamer. Aan het behang kon je zien waar de kast had gestaan en in de hoeken zat schimmel en liet het los. Uit een metalen buis aan het plafond staken twee draadjes waaraan een wit stenen blokje zat. De lamp was ook weg. Op een plaats in de vloer zaten nieuwe houten planken, daar was vast een geheime bergplaats waar wat verstopt was, dacht ik. Maar dan had mijnheer Van Tiggen dat toch wel meegenomen? Ik ging de kamer uit, de gang in. Hol klonk het bij iedere stap die ik deed en de planken kraakten. Achter in de gang was een deur, die dicht zat. Heel voorzichtig maakte ik hem open en keek naar binnen. Leeg, ook leeg, alleen wat kranten lagen er op de vloer. Via de gang kwam ik langs de wc. Wc dacht ik, ik moet plassen. Met een boogje plaste ik op afstand precies in de pot waar geen bril meer op zat en trok daarna aan het handvat dat aan een metalen kettinkje hing. Er gebeurde niets, nogmaals trok ik, weer niets, er was geen water. Even in de keuken kijken, maar ook daar kwam niets uit de kraan. Hij stond nog open ook. De bijkeuken, daar was ik nog niet geweest, en trok de half geopende deur verder naar mij toe. Wat stond daar? Dozen en kisten met allemaal spullen erin. Nieuwsgierig maakte ik een doos open en pakte.....Afblijven! hoorde ik achter mij zeggen. Ik kroop in elkaar. Inbreken? Opkijken dorst ik niet, maar de stem herkende ik wel. Hoe ben jij hier binnen gekomen? De stem was van Henk van Eik , die bij mijn vader op de tuin werkte, en hij pakte mij bij mijn arm en trok mij overeind. 'Cora en ik gaan trouwen,' zei hij vrolijk, 'en dan gaan we hier wonen.' 'Oh' zei ik, en dacht aan de doos die ik open maakte en de plas in de wc. En als je wilt helpen, prima, er is genoeg te doen. Samen verlieten we het huis door de voordeur. Mevrouw Straatman die door een raam naar binnen stond te kijken, was snel weg. We krijgen nieuwe burens Ma, Henk van Eik en....hoe heette ze ook alweer? 'Ja' zei mijn moeder, en ging door met haar werk. Henk zijn vader werkte ook op de tuin, een aardige man was dat. Altijd had hij een metalen kruikje bij zich met water erin. Op het kruikje zat een beugel met een stenen dop, die hij er met een vinger kon afdrukken. Op zijn fiets had hij een stepje, zette zijn ene been daarop en maakte gang met zijn andere waarna een sprong kwam en weg was hij. Samen woonde hij met zijn vrouw en Henk in een klein huisje met een

klompenhok ervoor aan de rand van ons dorp. Vlak naast het huisje stonden twee suikerperenbomen, waarvan de takken over het dak groeiden. Zou Henk ook zo'n grote vrachtauto gebruiken om zijn kasten en schilderijen hier naar toe te brengen? Misschien wel....en ik pakte mijn blokkendoos.

's Avonds was mijn vader anders. Hij keek niet in de krant, maar was bezig met het tekenen van een plantsoen. Met een passer kwamen er lijnen op het papier, waartussen namen werden gezet. Over zijn arm keek ik mee, maar kon het niet lezen. 'Wordt dat het nieuwe court voor het kasteel?' vroeg mijn moeder die ook even keek. 'Ja' zei mijn vader, en legde het weg. 'Kom maar, Johan' zei hij en had het boek van de bollenbakker al in zijn hand. Op zijn schoot zat ik en luisterde: *'En nu, in de stille nacht, werkte de bakker. Hij wilde die honderd bollen voor de goeden, vreemde koning, zo lekker bakken als hij ze nog nooit gebakken had...O, en 't was stil, zo rustig om hem heen. Zijn vrouw sliep en morgen moesten ze verder werken. En overmorgen misschien ook nog wel. Hij kneedde zijn bollen zorgzaam, voorzichtig en alle even groot. Slaap had hij niet.....maar jij wel,'* zei mijn vader, 'we gaan naar bed.' Het boek legde hij naast de tekeningen. Toen ik in bed lag, dacht ik, mijn vader maakt ook iets moois, iets moois voor het kasteel, voor de vreemde baron en.....

Dagen later, toen ik 's morgens wakker werd, lagen mijn zondagse broek en een overhemd met blauwe streepjes keurig gestreken over de leuning van de stoel op mijn slaapkamer. Gepoetste schoenen stonden er onder. Waarvoor dat was, wist ik: de schoolfoto! 'Wilma, let jij een beetje op' zei mijn moeder, toen we na het ontbijt het huis verlieten. Wilma had een witte strik in het gekrulde haar en nam mij bij de hand. Rita zwaaide ons uit. Toch wat voorzichtig gingen we naar school. Niets was anders toen we het plein op kwamen en ik mijn plaats in de klas opzocht, behalve de kleding van de kinderen die ik om mij heen zag, en de les begon. Rekenen, weer rekenen moesten we, mijn gedachten waren er niet bij. Tussen al die getallen door keek ik naar de juffrouw en naar buiten. Zacht groene blaadjes zaten aan de takken van de kastanjabomen langs het schoolplein, een vogel streek neer vlak naast het hek. Snel vloog hij op, hij hoorde wat, ik ook. Jongens uit de hoogste klas zag ik buiten. Zij sleepten met tafels en bankjes. De hoofdonderwijzer, mijnheer Vogel, wees in de richting van ons lokaal. Voor ons raam werd een tafel gezet..... 'Sjaan, let je wel op' zei juffrouw Van de Zee, liep naar haar toe en pakte haar schrift. De bel ging, we stonden op, maar dat mocht niet. 'Met elkaar gaan we naar buiten en luister wat ik zeg!' zei de juffrouw.

In de hal stonden meer klassen even ongeduldig als wij af te wachten wat er zou gebeuren. Een voor een gingen we naar buiten om de tafels en banken heen het schoolplein op. De oudere jongens en meisjes waren al op de tafels geklommen, wij moesten daarvoor op de bankjes en op de grond

zitten. Helemaal midden, op een mat die op het schoolplein gelegd was, kwam ik te zitten tussen Leo, die zijn klompen aan had, en Henk. Op het plein stond een statief met een camera erop. Achter de camera stond de fotograaf, die gebaarde met zijn handen naar elkaar toe. Nog meer naar elkaar, mijn armen kon ik niet meer kwijt. Toen zwaaide hij naar ons en nog een keer, liep weg en kwam terug naar de camera. 'Ja' riep hij, het was gebeurd. Wilma zocht ik, maar die zag ik niet meer. Wel konden we lang buiten spelen. Help maar mee, hoorde ik een van de jongens zeggen die een bank droeg, maar dat was tegen een ander.

Toen wij 's middags van school thuis kwamen, zagen we mijn vader bij de deur van de gezusters Straatman staan. Vreemd was dat, daar praatte hij nooit mee. Wilma pakte mij bij de arm en achter een struik verscholen wij ons. Mevrouw Straatman stond in de deuropening, gebaarde met haar handen, riep iets, maar dat konden wij niet verstaan. Plots liet mijn vader zijn fiets vallen en stapte op haar af. Vol spanning kneep ik in de hand van Wilma, zij drukte mij tegen haar aan. Met een klap werd de deur dichtgegooid, mijn vader bleef even staan, pakte zijn fiets weer op en liep naar huis. Vreemd was het, en een beetje bang was ik wel. Zo had ik mijn vader nog nooit gezien. Zonder iets te zeggen bleven we nog een tijdje achter de struiken zitten, tot Wilma zei: 'Kom mee!' Ook binnen sprak niemand er over, mijn vader las de krant. Na het eten werd de bijbel gepakt en las mijn vader weer voor: *'Help toch Heere, want er zijn geen vromen meer. Ja, de getrouwen zijn schaars onder de mensenkinderen. Zij spreken valsheid tegen elkander. Zij spreken dubbelhartig met gladde lippen. De Heere verdelge alle gladde lippen en elke grootsprekende tong: hen die zeggen met onze tong zijn wij sterk, onze lippen zijn met ons, wie is Heer over ons?'* Heel langzaam werd de bijbel dichtgeslagen en bleef op tafel liggen. Na het danken stond ik op en ging nog even naar buiten. In de grote schuur naast de boerderij, miste ik wat: de fietsen van mijnheer en mevrouw Van Tiggen en nog wat spullen van hen die daar gestaan hadden. Leeg was het geworden. Voor de schuur was het helemaal vol gegroeid met planten die heel hoge stokken hadden met daaraan grote groene bladeren. Heel spannend was het om daar tussendoor te kruipen. Snel werd het donker door de grote bladeren die naast en ver boven mij uitgroeiden. Zigzag kroop ik er door heen en kwam weer uit voor de boerderij. Door een kaal raam zag ik Henk en een mevrouw die ik niet kende. In het huis waren zij bezig met schoonmaken, ik liep er voorbij. Met een grote boog, achter de perenbomen langs, passeerde ik het huis van de gezusters Straatman, heel voorzichtig dat zij mij niet zouden horen. Achter de boerderij zag ik de varkens liggen, die rustig voor zich uitkeken, alleen hun snuiten zag je bewegen. De paarden waren allang weer naar de wei, dus ging ik meteen de keuken in. In de kamer zag ik mijn vader gebogen over zijn tekeningen, hij was ze aan het inkleuren, heel mooi was dat, alsof

alles in het plantsoen begon te leven. Lang keek ik ernaar. Een stuk papier dat over was, kreeg ik van mijn vader en ging ook tekenen. Naar bed wilde ik niet.

Twee weken later kwamen Wilma en ik weer met een papiertje thuis. De schoolfoto's lagen klaar, we moesten daarvoor geld meenemen. Neen, neen, een foto is genoeg, probeerde mijn moeder ons duidelijk te maken, anders wordt het veel te duur. Jullie kunnen er om de beurt naar kijken, legde zij uit. Maar wij wilden ieder een eigen foto. Wilma had een idee: volgende week is er kermis Ma, krijgen we daar dan geen geld voor? 'Kermis,' zei mijn moeder, 'die troep, daar geef je toch geen geld aan uit.., zonde.' 'Maar...,' zei Wilma, 'we hebben vrij van school en allemaal gaan ze er naar toe, ook de meester.' Kermis, kermis, dat is wel spannend dacht ik. Al die muziek en misschien was er wel een heel snelle draaimolen met van die gekleurde lampen er boven. Daar wil ik wel in. Nou voor deze ene keer dan, maar wel één foto hè. Kermis dacht ik, kermis.

Enkele dagen later en na veel nachten slapen was het zover. Voor het verenigingsgebouw bij de school moesten wij ons verzamelen. Een groepje van het muziekkorps stond al buiten. Heel mooie pakken hadden ze aan: blauw met witte banden, en een enkeling had zijn pet op. Steeds kwamen er meer naar buiten met mooie glimmende instrumenten. Langzaam drong ik tussen de mensen door naar voren, mijn moeder en Rita bleven staan, zij waren ook gekomen. Wilma zag ik niet meer. Vlak naast de deur stond een hele grote trommel met een deksel er op. De man die er heen liep had een snor met krulletjes en lachte naar me. Twee mannen met trompetten kwamen de deur uit met direct daarachter een mijnheer met een hoge zwarte bontmuts op en een zware zilveren stok, die hij voor zich uit in zijn hand hield. Hij riep iets en alle muzikanten gingen in een rij staan, de petten gingen op en even was het stil. Ik keek naar de man met de snor, de grote trommel hing op zijn buik. Strak keek hij er overeen, lachen deed hij niet meer. Heel spannend vond ik het. Net toen ik omkeek en naar mijn moeder wilde lopen, barste er een enorm lawaai los. Ik stond aan de grond genageld. Trommels hoorde ik en trompetten, daar tussendoor harde slagen, die ik in mijn buik voelde. De muzikanten gingen lopen, keurig in een rij. De mijnheer met de stok liep voorop en zwaaide daarmee. Alle mensen die er stonden begonnen ook met de muzikanten mee te lopen. Mooi klonk het, heel mooi. Opeens zag ik Wilma voor me en rende naar haar toe, enkele kinderen renden mee. Ik werd op mijn hiel getrapt, au, en weg was mijn schoen. Ik probeerde terug te gaan, maar de mensen liepen mij gewoon omver, tranen sprongen in mijn ogen. Ik krabbelde op, keek omhoog en zag troebel een bekende grijze jurk. Tussen lange zwarte haren door werd ik aangekeken door juffrouw Van de Zee. Hier je schoen joh, en ze pakte mijn hand vast, de muziek hoorde ik nog.

De weg die we volgden ging langs de kerk, voorbij de bakker en over de stationsweg tot aan het spoor. Overal hingen vlaggen aan de huizen: het was feest! De hand van de juffrouw hield ik stevig vast. Over het water gingen we en met een flinke pas hadden we de muziek weer ingehaald. Dag juffrouw Van de Zee, hoorde ik zeggen en keek opzij. Mijn moeder was dat. ‘Gezellig die muziek hè’ zei de juffrouw, en liet mij los. Ik hoorde alleen de trommels nog. Na de rooms-katholieke kerk, net voorbij het huis van dokter Van de Zandt, stopte de muziek. De man met de snor zette de grote trommel voor zich op de weg. Een sirene hoorde ik gillen vanuit het weiland dat langs de weg lag en mijn moeder zette haar fiets tegen het houten hek. Lampjes zag ik, in allerlei kleuren, en ja een draaimolen. Mijn moeder trok ik mee het weiland in, maar bij de eerste kraam stopte ik. In een glazen bak zag ik op een ronde schijf horloges liggen, glimmende sieraden en.....autotootjes. Door middel van een knop aan de voorzijde kon je er afschuiven wat je hebben wilde. Mijn neus drukte ik op het glas. Ma, kijk eens? Maar ik werd verder bij mijn arm getrokken. Bij de draaimolen bleven we staan. Heel hard zag ik paarden voorbij komen met kinderen er op. Wind voelde ik waaien. Uit een luidspreker schalde er muziek, wat door bleef gaan, de draaimolen stopte. De kinderen sprongen er af en een man, waar mijn moeder geld aan gaf. ‘Ga maar op een paard zitten’ zei ze. Maar dat wilde ik niet, een auto had ik gezien, een rode auto met lampen er op en een wit stuur. Net was ik er ingeklommen en er ging een bel. Langzaam ging het vooruit, maar steeds harder.... en harder, steeds steviger hield ik het stuur vast. Auto’s dat was mooi, sneller en nog sneller. De bomen zag ik in flitsen voorbij gaan. Verder....nog verder, maar de molen stopte. Met tegenzin stapte ik er uit. In een roes keek ik om mij heen en zag licht in allerlei kleuren, tot ik iets in mijn buik voelde, de grote trommel. De muzikanten in blauwe pakken zag ik over de weg langzaam verdwijnen. Nog een keer Ma? Mag ik nog een keer in de draaimolen? Nee, we gaan naar Rita en Wilma,’ maar die waren nergens te vinden. Een kraam met snoep in alle mogelijke kleuren zag ik staan. Glazen potten met stengels, ballen, dropveters en gouden pakjes met een strikje er om. Achter de snoep stond een mevrouw met twee lange zwarte vlechten, die tot haar middel over de jurk met kant hingen. ‘Twee stroopwafels’ vroeg mijn moeder, en de mevrouw pakte ze uit een blik, waarbij haar enorme borsten bijna over het randje van het kant heen vielen. ‘Een zigeunerin’ zei mijn moeder toen we doorliepen. In de kraam ernaast waren blikjes opgestapeld, een jongen probeerde met een bal ze omver te werpen. Mag ik? Opeens kreeg ik een vlaggetje in mijn hand gestopt. Hier, hoorde ik Wilma en weg was ze weer. Ik wilde achter haar aan gaan, maar mijn moeder hield mij tegen. Eet eerst je wafel maar eens op! Ik wist niet meer wat het leukste was. Door de muziek die uit de luidsprekers klonk, verdwaalde ik in een onbekende wereld van kraampjes en lichtjes, en mensen die om mij heen bewogen alsof ik nog in de draaimolen zat. ‘Kom

mee,' zei mijn moeder, 'dan gaan we Rita opzoeken.' Langzaam ontwaakte ik uit een roes. Langs de snoeptent liepen we het weiland weer af richting de weg, waar de muzikanten in hun mooie blauwe pakken hadden gelopen. We werden gedag gezegd door een meisje met een witte strik in het haar.....Marjon. Samen met haar moeder liepen we verder het dorp in. Langs de weg werden wij aangesproken door een mijnheer. 'Even blijven staan,' zei hij, 'dan maak ik een foto.' 'Laat maar' zei mijn moeder, en wilde doorlopen. 'Ach,' zei Marjon, 'mag ik er wel op?' Nou, dan maar samen, hoorde ik zeggen. Voor het hek langs de weg wilde de fotograaf ons hebben staan en Marjon pakte mij bij de hand. 'Volgende week kunt u ze afhalen bij de sigarenzaak, deze is heel mooi geworden' zei de mijnheer, hij sprak gelijk een ander aan. Rita vonden we niet meer en achterop de fiets van mijn moeder, met alle herinneringen van de kermis in mijn hoofd, reden wij naar huis. Toen we in het bos kwamen, zagen we voor ons een wagen met een paard. Op de wagen lag een kast met een deken er om. Hartman zat op de bok. We bleven er achter rijden, tot aan de boerderij, waar hij stopte. Henk kwam naar buiten. Ik sprong van de fiets af en rende naar het paard. Met mijn hand streek ik langs zijn natte neus tot aan zijn bit, wat ik vasthield. 'Maar goed dat je geen draaimolen paard bent' zei ik tegen hem, en hij gooide zijn hoofd fier omhoog en briepte.

Toen we een week later thuis kwamen lagen er in de kamer twee foto's op tafel. Een hele grote met alle kinderen van de school erop. Wilma stond naast de meester en ik zat helemaal vooraan in het midden. Op de kleine foto stond ik naast Marjon, met het vlaggetje van Wilma in mijn hand. 'Voortaan wel je sokken optrekken' zei mijn moeder. Heel lang keken we naar de foto's, tot er aan de deur werd geklopt. 'Ja', riep mijn moeder en Henk kwam binnen. Zonder ons te begroeten, zei hij: 'Cora en ik zijn nu getrouwd. Volgende week gaan we hier voor wonen en ik wil dat de kinderen voortaan mijnheer en mevrouw Van Eik tegen ons zeggen.' Weg was hij weer. Sprakeloos staarden we een tijdje naar de deur.

5. ZOMER 1951

Nog een week naar school, dan kregen we vakantie. Fijn, dan waren we vrij en kon ik in het bos spelen. Leuker dan taal en rekenen. Zingen vond ik ook wel leuk, maar vooral tekenen. Nu waren we bezig met het invullen van zinnnetjes, maar mijn aandacht was er niet bij. Het was warm in de klas. De ramen stonden open en buiten hoorde je de vogels tjilpen. Tussen enkele kinderen door keek ik naar juffrouw Van de Zee. Ook zij had het warm. Ze droeg een truitje zonder mouwen, dat heel strak om haar lichaam zat, het lange zwarte haar viel over de blote schouders en de rondingen van borsten waren duidelijk te zien. Ik keek naar de blanke zachte huid van haar armen en benen, die kruislings onder een korte rok uitkwamen. Mooi was dat, heel mooi en in gedachten voelde ik er aan. Zij stond op.... Inleveren! hoorde ik zeggen en de bel ging.

Aan het einde van de week kwam ik thuis met mijn eerste rapport. Tranen liepen over mijn wangen. 'Wat is er Johan?' vroeg mijn moeder. En eindelijk kon ik vertellen waaraan ik de hele weg naar huis gedacht had....*de juffrouw heeft haar haar afgeknipt*, stamelde ik, nog meer tranen volgden. Er werd om gelachen, wat ik niet begreep, en gooide mijn rapport op de tegels van de keukenvloer. Willy pakte het op: 'Je bent over naar de 2^e klas Johan, alhoewel voorwaardelijk, maar toch!' Mijn moeder pakte het weer van haar af. Ik ging de deel op en gooide de deur met een klap dicht.

De volgende dag ging ik naar de tuin, de moestuin waar mijn vader werkte. Door het grote groen-witte metalen hek, liep ik het pad op richting kweekkassen. Links en rechts stonden velden vol met dahlia's, chrysanten, gladiolen en nog veel meer bloemen. Daarachter groeiden heesters. Vermeer was er aan het schoffelen en zwaaide naar me. Ik liep door. Bij de bessenstruiken kwam ik rode-, witte-, zwarte- en kruisbessen tegen, die hingen in trossen aan de takken. Ik pakte een kruisbes, hij knapte tussen mijn tanden en de schil verdween onder de struiken. Aangekomen bij de hoofdkas met zijn fraaie koepel, opende ik voorzichtig de deur door de metalen klink op te lichten. Eenmaal binnen, was het de warmte die op je drukte en het vocht wat in je kleren drong. Druppeltjes liepen langs mijn hoofd. Midden in de kas was een vijver met waterplanten, die zulke grote bladeren hadden, dat je er op kon lopen. Daaromheen stonden palmen, sierstruiken, varens en vijgenbomen en mos groeide over de stenen muurtjes. In een rotstuin daarachter zag je orchideeën in alle mogelijke vormen en kleuren en het rook er heerlijk. Op de rand van de sokkel, waarop een enorme stenen vaas stond, bleef ik zitten. In de waterpartij die langs de rotsen liep, groeiden stengels waartussen kikkers zwommen. Diverse soorten klimplanten bedekten bijna het poortje van de uitgang, die met een houten deur was afgesloten. Ik kreeg dorst en opende een kraan, waaruit heerlijk koel water kwam.

Verder ging ik het deurtje door. Daarachter was een hele lange kas, waarin alle mogelijke planten werden gekweekt. Henk en Dirk waren er bezig met vetplantjes in de kistjes te zetten. Die waren voor het plantsoen bij het kasteel, waarvoor mijn vader de tekeningen had gemaakt. Daag...Henk wilde ik zeggen, maar dat mocht niet meer. Ik slikte het in en liep door. 'Dag Dirk' zei ik, en verliet de kas.

Buiten waren er velden vol met kweekbakken, waarvan op sommige nog glasramen lagen. Andere stonden half open of waren eraf gehaald. Bij de waterkersbak bleef ik staan. Waar waren de radijsjes ook al weer? Ja... daar zag ik ze. Een trok ik uit de grond en veegde hem schoon langs mijn broek. Knappend beet ik hem door, mijn tong tintelde, en door de wrange smaak vergat ik even alles. In de kas verderop zag ik iets bewegen en ging er heen. Toen ik de deur open deed zag ik mijn vader die met een snoeitang blaadjes wegknipte vanaf ranken die nog ver boven hem uitgroeiden. Perziken zaten er aan, nog groter dan mijn vuist. De beige en roze kleuren kwamen van prachtige zachte velletjes en even moest ik aan mijn juffrouw denken. 'Afblijven hoor', zei mijn vader. De kas hing vol, wel honderden, mocht ik dan niet..... 'Kijk' zei mijn vader, legde zijn hand heel voorzichtig om een perzik heen en kneep zachtjes met zijn vingers aan de onderkant - nog te hard, zie je wel - en hij ging verder. Lang bleef ik nog kijken naar al die vruchten en naar mijn vader. Perzik voor perzik bekeek hij, takjes boog hij om of snoeide ze, maar zei niets meer. Ik ging de kas uit, klom over een kweekbak, en trapte bijna op een pad, die stil bleef zitten en mij met zijn zwarte kraaloogjes bleef aankijken. Heel voorzichtig probeerde ik hem vooruit te krijgen door met mijn vinger hem een duwtje te geven, maar hij deed niets. Misschien was hij bang voor de grote meloenen en sierkalebassen die langs het paadje groeiden in alle mogelijke kleuren. Er waren kalebassen bij die zo groot waren dat je ze als stoel kon gebruiken. Ze waren wel geel, maar dat vond mijn moeder vast niet mooi. Tussen de grote bladeren door kwam ik bij de druivenkas. Ik keek om hij heen en glipte naar binnen. Tot in de verte was de kas begroeid met ranken, die van beide zijden boven mij uit naar elkaar toegroeiden. Tussen de zacht groene bladeren hingen talloze trossen, prachtige blauwe druiven en enkele witte. Van dichtbij keek ik er naar en zag de dauw over de schillen liggen. Een klein trosje zag ik hangen, die nog blauwer was dan de andere. Die wilde ik proeven. Ik probeerde de steel er af te breken, maar dat lukte niet. O, ja, dat moest met een schaar, dat deed mijn vader ook. Ik ging op zoek en vond hem. Heerlijk waren ze, heerlijk...en ik begroef de steel onder het zand in de kas. Buiten, de deur voorzichtig achter mij sluitend, stond ik tussen de frambozen. De rode bobbeltjes vruchten nodigden uit, maar ik liep door, links en rechts met een greep er toch maar een pakkend. De schuur daarnaast ging ik in, daar was een glashok met kisten vol ruiten voor de tuin en een opslag van stenen potten voor de planten. Veel scherven lagen er op de grond. Die moest ik opruimen en

gooide ze een voor een in een kist die in de hoek stond, Met het houtwol dat uit de ruitkisten stak dekte ik het af. Buiten achter de schuur hoorde ik iets. Door een kier keek ik naar buiten. Dirk zag ik staan. Hij knoopte zijn broek los en...een enorm grote piemel kwam tevoorschijn. Dat had ik nog nooit gezien! Hij moest plassen. Bij de laatste druppels schudde hij hem uit en werd hij nog groter. Vol bewondering keek ik er naar, stil bleef ik zitten. Dirk liep weg, zijn broek knoopte hij weer dicht. Ik moest nog meer opruimen, dacht ik. Al dat houtwol hoorde toch tussen de ruiten in de kisten en ging aan de slag. Een ruit die voor de kist stond kwam vrij, daar kon je je in spiegelen, waardoor je groter en kleiner werd en dikker en dunner. Mijn broek maakte ik los en trok mijn hemd op. In het glas zag ik een hele dikke piemel en als ik bewoog werd hij dun en lang, net zo lang als die van Dirk. Mooi was dat. Zou ik later ook..? Snel trok ik mijn broek weer op. Buiten kroop ik tussen de sperziebonen en doperwten door naar de volgende kassen. Vreemde groenten waren daar. Paprika's, aubergines en couchettes, allemaal voor het kasteel. In de kassen ernaast hingen tomaten, lagen komkommers en groeide er sla. Wat zouden wij vanavond eten, dacht ik, en liep naar buiten, naar huis.

Nog voor ik aankwam hoorde ik vreemde geluiden en doffe klappen. Om de hoek van de boerderij zag ik mannen die bezig waren de schuur af te breken. De schuur met die mooie zolder, waarvan de dakpannen naar beneden werden gegooid en opgevangen. Verstijfd bleef ik staan. In het dak van de schuur was een gat ontstaan, waardoor je zo naar binnen kon kijken, en de zolderdeur lag in het gras naast een stapel balken. Waarom, waarom moest die mooie schuur worden afgebroken? Even was ik verward en kreeg een vreemd gevoel in mijn buik. Maar ik deed niets en keek alleen maar. Ik keek naar de stapel dakpannen die steeds groter werd. Naast de zolderdeur zag ik een kist staan en liep er op af. Er zat geen deksel op. Toen ik er in keek zag ik vakjes waarin spijkers en schroeven zaten en blokjes hout die een driehoekige vorm hadden. Mooie daken voor mijn blokkendoos, dacht ik, en stopte er zoveel mogelijk van in mijn beide broekzakken. Snel over de deel liep ik naar huis. Nog voor ik de deur van de keuken open deed, riep ik: 'Ma, ma, wat doen ze met de schuur?' Zo ben je daar, was het eerste wat ik hoorde, en wat heb je in vredesnaam allemaal in je broek zitten? De schuur ma, ze breken de schuur af. Waarom? Haar arm legde ze over mijn schouder. 'Als alles goed gaat,' zei ze, 'gaan ze volgend jaar op die plek een nieuw huis voor ons bouwen.' Ze keek mij aan met een tevreden blik in de ogen, wat ik lange tijd niet van haar gezien had. Een nieuw huis? Ik kon mij daar maar moeilijk iets bij voorstellen. 'En de boerderij dan?' stamelde ik. 'Gooi eerst die rommel maar eens weg' zei mijn moeder, en haalde de blokken hout uit mijn zakken. Nee, nee, die moet ik bewaren. Ik pakte ze op en rende er mee naar boven. Een nieuw huis? Hoe zal dat er uitzien? Langzaam pakte ik mijn blokken, legde de nieuwe er bij en ging bouwen, een nieuw huis. Mooi

moest het er uit gaan zien. Er hoorde ook gras omheen en struiken. Heel stil ging ik de trap af door de keuken naar de deel. In de hoek stond een emmer die ik pakte en ging naar buiten. Eerst ging er zand in en voor het gras en de struiken mos en takjes. Voorzichtig sloop ik weer naar mijn kamer, het moest mooi worden. Het zand verdeelde ik in een dikke laag om het huis heen, over de houten vloer. Met de takjes en het mos, maakte ik struiken, mooi werd het. Naast het huis bouwde ik een schuur, een nieuwe schuur. Die was nog mooier dan de oude. Plotseling hoorde ik beneden met een klap een deur dichtslaan. Mijn moeder praatte hard en daarbovenuit klonk de stem van mevrouw Straatman. Van schrik hield ik op met bouwen en stootte de schuur om die in het zand terecht kwam. Met snelle passen hoorde ik iemand de trap op komen. De deur vloog open en daar stond mijn moeder met tranen in haar ogen. Even keek zij naar het nieuwe huis. Wat ben jij in hemelsnaam aan het doen? Ben je gek geworden?' Gooide de deur weer dicht en was verdwenen. Verstijfd bleef ik zitten, een traan viel van mijn wang af op de houten vloer. Even later ging de deur weer open, Rita kwam binnen. Nog steeds kon ik mij niet bewegen. 'Dat heb je leuk verzonnen Johan,' zei Rita met een glimlach, 'bij Jo en Marie Straatman komt zand uit het plafond naar beneden en dat vinden ze niet leuk. Kom, dan ruimen we het maar op. Ik zal even stoffer en blik halen.' Nog een traan viel, en mijn moeder dan, dacht ik.

Tijdens het eten 's avonds was mijn moeder er weer, de doperwtjes en appelmoes durfde ik niet door elkaar te gooien, wat ik anders wel deed. Er werd gesproken over het nieuwe huis en de balken van de oude schuur, die daarvoor gebruikt zouden worden. Toen Wilma zei: 'Er zal ook nog wel wat zand nodig zijn,' pakte mijn vader de bijbel en was een ieder weer stil: *'O Heere, onze Heere, las hij voor, hoe heerlijk is uw woord op de ganse aarde. Gij, die uw majesteit toont aan de hemel. Uit de mond van kinderen en zuigelingen, hebt gij sterkte gegrondvest, uw tegenstanders ten spijt, om vijand en wraakgierige te doen verstommen.'* Heel rustig legde hij het boek weer weg, vouwde zijn handen en sloot de ogen. *'Dank voor deze spijze Heer, en laat, als u het wilt er een toekomst zijn in vrede voor al uw kinderen hier op de gehele aarde, amen.'* Ik keek naar mijn vader, die zijn krant pakte en dacht na over de burens, het nieuwe huis en....Door het geluid van borden en pannen schrok ik op, liep naar mijn moeder in de keuken en kreeg een hand op mijn schouder. 'Volgende week is pa jarig,' zei ze, 'denk maar eens na wat we hem moeten geven.' 'Komt er dan ook visite?' vroeg ik. 'Ik denk het wel, zei mijn moeder, "waarschijnlijk je oma's en tante Toos, oom Joop en tante Jos...'" Vol verbazing keek ik haar aan. Visite, ha, fijn, en ik rende naar buiten naar de schuur. Ik klom boven op de dakpannen, ging zitten en keek om mij heen. De schuur was kaal geworden. De deuren konden niet meer dicht en op de grond lag een vernield zwaluwnest. In de boerderij was Henk gordijnen aan het

ophangen, Cora stond er naast. Waarom deed iedereen zo vreemd tegen ons, ik wist het niet. Bij het opstaan brak er een dakpan, en nog een.

De volgende morgen werd ik vroeg gewekt. 'Als je opschiet mag je zo met Hartman mee, bloempotten halen', zei mijn moeder. Ik stond al naast mijn bed. Tijdens het ontbijt hoorde ik dat op de deel het paard voor de wagen werd gespannen. Ik had geen trek meer, ik wilde mee. Hier, twee boterhammen voor onderweg, en ik kreeg ze in mijn handen gedrukt. Eerst liep ik voor het paard langs en aaide hem tussen de neusgaten door: braaf! Ik klom op de bok. Hartman trok nog aan de riemen en pakte de teugels en kwam naast me zitten. 'Hu!' riep hij, en we reden de deel af langs de boerderij het bos in. Het paard rende over de paden. Soms moesten we bukken voor de takken van de bomen, maar daarna zat ik weer recht overeind om mij heen kijkend, trots boven op de bok. Ho! hoorde ik en we bleven staan voor een poort met twee grote deuren, die dicht zaten. Een oude man kwam uit het huisjes naast de poort, begroette ons en opende de deuren. 'Als de baron thuis is zit alles dicht' zei Hartman. Hu!... We reden de poort uit en verlieten het bos. Via smalle wegjes, langs weilanden en hier en daar een boerderij, kwamen we bij een riviertje. Toen we de brug over waren bleven we het water volgen, over een dijkje met riet er langs en knotwilgen, waartussen ik reigers zag staan, die opschrokken van het paard en wegvlogen. Heel ver waren we al en in mijn broekzak voelde ik de boterhammen zitten, die ik meegekregen had. Stukje voor stukje gooide ik ze in het gras naar de eenden, die aan de waterkant zaten. Hartman zag het niet. Heel lang reden we door via een dorpje tot aan een brug, die we over wilden, maar die was afgesloten met een boom. Ho!. Een man met een grote pet op kwam naar ons toe. Hartman pakte geld uit zijn jas en gaf het hem. De boom ging open: hu!...We gingen verder langs de andere kant van het water waar in de verte een grote schoorsteenpijp boven de bomen uitstak. Aan de heldere hemel zag ik pluimen rook, die steeds groter werden toen we dichterbij kwamen, ho! Een tijdje bleef ik nog op de bok zitten, keek om mij heen, en zag bergen, bergen bloempotten in alle soorten en maten liggen. Toen klom ik de wagen af en ging eerst naar het paard. Het schuim stond op zijn bek, maar ook hij keek trots en moest nog even achteruit lopen ook. Ho!

Na wat water gedronken te hebben, het paard ook, werd er met heel veel mannen steeds een rij potten doorgegeven en op de wagen gelegd. Ik keek er naar en liep de fabriek in. Warm was het er en overal lagen scherven. Die moest je toch opruimen? Helemaal aan het einde van de hal was er een deur die open stond. Ik liep er heen naar buiten. Ook daar was alles stoffig, maar een stuk frisser dan binnen. Langs het water ging ik terug en zag een hele berg potten op de wagen liggen. Hartman deed de klep dicht en riep me: 'Ga me mee Johan?' De tocht terug, langs het water over de tolbrug en door de weilanden, was lang. Maar hele stukken mocht ik de teugels vasthouden, dat was spannend? Toen we vlak bij huis weer langs

het kasteel kwamen stond de koets van de baron voor de trap die naar de ingang leidde. Vier schimmels waren aangespannen. Ze keken niet op, wij reden door naar de tuin. Tussen de bomen door zag ik het dak dat bijna van de schuur verdwenen was. Ik keek om, naar de stapel potten op de wagen. Die hadden we mooi opgehaald samen. Ho! hoorde ik zeggen.

's Avonds speelde ik nog even met mijn autootjes en blokken. Wat zou ik nu eens gaan bouwen? Door de ervaring met het zand moest ik wat anders verzinnen. Vroeg naar bed hoefde ik niet, het was vakantie en dan mocht ik langer opblijven. Op zoek ging ik, keek in het berghok, maar daar kon ik niets vinden tot mij wat opviel in de kledingkast van mijn moeder. Twee ronde dingen die op schaaltes leken van een soort rubber, maar ze voelden heel zacht aan, het waren net tenten. Daar kon ik wel wat mee. Door ze naast elkaar op de grond te zetten met een autootje er voor leek het net of ze bewoond waren. De deur ging open en Wilma kwam binnen. Je moet zo naar bed, dus ruim die.... Ze proestte het uit van het lachen. Wat ben jij aan het doen? Wat is dat? Ik snapte het niet, had ik weer wat verkeerd gedaan? 'Dat zijn de tenten van Jeruzalem' zei ik. Met haar handen voor de ogen proestte ze het uit. Mijn moeder kwam binnen. 'Wat is er?' vroeg ze en keek naar de tenten. Snel pakte zij ze op en stopte ze weg. Daar moet je voortaan van afblijven en nu naar bed! Wilma giechelde door, ik begreep het niet.

Een week later was mijn vader jarig. Vol spanning wachtte ik af. Wie zou er op visite komen? Op het aanrecht stonden kopjes en schoteltjes. De bakker had koekjes gebracht. In de zondagse kamer waren de lakens van de meubels gehaald, ook het orgel was tevoorschijn gekomen. Met duidelijke waarschuwingen hadden mijn zussen en ik onze mooiste kleren aangekregen. Ik wilde de deel op maar dat mocht niet, terwijl Rita nog wat bij de kruidenier moest halen. Iets wat er nog niet was. Het was gezellig en spannend. Mijn moeder was druk bezig en mijn vader verkleedde zich boven. Toen ik buiten naar de schuur wilde gaan kijken, stonden plotseling oma, oom Peter en tante Noor voor me. Aan de schuur dacht ik niet meer. Visite....! Blij liep ik het huis in. Zo Jopie, hoorde ik oom Peter tegen mijn moeder zeggen, dat is lang geleden hè. Leuk jullie weer eens te zien. Ik keek naar buiten en zag een grote zwarte auto staan, weg was ik weer. Twee verchromde koplampen keken mij aan, daartussen een neus met spijltjes waar bovenop een leeuwje stond. Door het portierraam keek ik naar binnen en zag het grote stuur met meters er achter. Over de bank lag een kleed op het.... Zo Johan, wil je Peter zijn auto kopen? Toen ik opkeek zag ik oom Joop staan en even verder nog meer mensen. Wij komen wel met de bus hoor. Ik heb nog gevraagd het bos in te rijden, maar daar was ie te breed voor. Oom Joop liep het huis in. Begroet werd ik door tante Jos en tante Toos. Haar dochter Martha en zoon Thom renden weg

en zochten naar een ingang aan de andere kant van de boerderij. Visite, leuk was dat, en met elkaar zaten we in de zondagse kamer. Kleedjes lagen over de tafeltjes en de klapdeuren naar buiten stonden open. Mijn vader zat niet in zijn eigen stoel, maar had wel een pak aan, met stropdas en zijn zondagse schoenen. Mijn moeder was zo druk bezig met kopjes en schaaltes, dat ik makkelijk met Thom de deel op kon gaan, wat eigenlijk niet mocht. De paardenstal was leeg, maar via de trap kwam je op de hooizolder, waar je vanaf de balken het hooi in kon springen. Achter elkaar lieten we ons naar beneden vallen. Het hooi kriebelde in je kleren. Na ons uitgeschut en afgeveegd te hebben gingen we terug en kwamen Wilma en Martha tegen die de deel opliepen. 'Kom' zei Wilma, en met gegrinnik van beiden vertelden ze in huis dat ze de baron hadden gezien en gevraagd hadden om naar de verjaardag van mijn vader te komen. 'Hoe komen jullie daar nu bij,' zei mijn moeder, 'dat kun je toch niet maken? Hier kunnen we toch de baron niet ontvangen?' In paniek rende ze naar de keuken, kwam weer terug en begon kleedjes recht te trekken en kopjes op te ruimen. Ga maar weer afzeggen. Zeg maar dat het niet door kan gaan, verzin maar iets. Beteuterd stonden Wilma en Martha haar aan te kijken. 'Dat kan niet meer,' zei Wilma, 'hij komt om drie uur met een mevrouw samen, dat is afgesproken.' 'Wat voor een mevrouw' vroeg mijn moeder, en rende weer naar de keuken. 'Dat zal zijn secretaresse wel zijn' zei mijn vader, ging rechtop in zijn stoel zitten en legde ontspannen zijn ene been over de andere. Maar wat moeten we hem dan presenteren? We hebben niets en het is al bijna drie uur? Mijn moeder pakte snel een glas van de tafel wat nog niet leeg was. 'Zou die niet van koekjes houden?,' zei oom Joop, 'anders neemt ie maar niets. Op het kasteel zal hij toch wel genoeg krijgen. Ik wil die man wel eens ontmoeten. In Aalsmeer hebben we niet zulke burens, dan kan ik gelijk eens vragen of...' O, daar komt hij al aan. Houd je een beetje in Joop? Mijn moeder trok haar kleding recht en schoof nog met wat stoelen. In de deuropening verscheen een statige man met grijs haar, het kettinkje van zijn monocle viel over zijn driedelige pak. Een met leer beklede wandelstok zette hij naast de deur tegen de muur. Schuin achter hem stond een lange slanke vrouw met donker haar. Wat opviel was de sjaal met grote strik die zij om haar hals droeg. Mijn vader stond op, liep op hen af en begroette ze. Zij kenden elkaar. 'Uw dochter heeft ons uitgenodigd en daar wilden wij graag op ingaan' sprak de baron, waarna hij aan de familie werd voorgesteld. 'Dag mijnheer de Baron', zei oom Joop en kreeg gelijk een trap tegen zijn been van mijn moeder. Ze namen plaats. Tussen de stoelen stond een tafeltje, waarop door Rita schaaltes met koekjes en chocolaatjes werden gezet. De mevrouw vroeg iets, maar dat konden we niet verstaan. Een vreemde taal sprak zij. Vol bewondering keek ik naar de baron, die best aardig was, en naar de mevrouw haar open schoenen waar donker gekleurde nagels uitstaken. Wilma en Martha zag ik niet meer, wel de schaaltes met koekjes en chocolaatjes die steeds leger

werden. Achter elkaar pakte de baron en de mevrouw er een van af. Ik ging naar de keuken en zag bovenop de aanrecht oom Joop zitten die zong: *mijnheer de baron is niet thuis. Hij is nu al wekenlang van huis ...*, totdat mijn moeder riep: 'Stil, alsjeblieft stil.' Toen we terugkwamen in de kamer stonden de baron en de mevrouw op, knikten naar ons en vertrokken door de deur, naar buiten het bos in.

Aan het begin van de avond moest ik afscheid nemen van ooms, tantes en hun kinderen. De achterlichten van de zwarte auto zag ik over het bospad om de hoek verdwijnen. Het was nog warm. De deuren bleven open staan en echt donker was het nog niet. Ik klom op de dakpannen, zag een koets voorbij komen met de baron er in. Daarachter rende een mevrouw met een pak op haar rug waarom een grote strik zat die wapperde in de wind. Ze kon het niet bijhouden. Dat was voor mijn vader, maar die zag het niet. Hij was bezig met kolen scheppen, zwarte kolen, steeds meer en meer. Het werd donkerder, steeds donkerder, tot ze vlam vatten en als een rode gloed door de ramen schenen. Binnen ging het licht aan.....Johan kom je, hoorde ik zeggen, je moet naar bed. Het huis was leeg, de deuren gingen dicht, en op het aanrecht stond nog een schaalje met twee chocolaatjes. 'Mag ik?' vroeg ik. Nee, naar bed, en ik klom de trap op.

De volgende morgen maakte de zon die door de gordijnen naar binnen scheen mij wakker. Beneden ontdekte ik dat er buiten van alles gebeurde. Door het raam keek ik er naar. Brokken stenen van de schuur lagen langs het pad en Piet Versteeg zat ertussen in op een kist, waarbij hij steen voor steen met een soort hak schoon krabde en naast zich opstapelde. Bij onze voordeur was Vergeer bezig met graven, een breed gat liep langs ons hele huis. Mijn moeder kwam achter mij staan: 'Vergeer gaat een stoep voor ons maken,' zei ze, 'kom we gaan eten.' Na het brood en de melk verlangde ik naar buiten. Via de schuur die steeds kleiner werd, zocht ik een plekje achter het varkenshok, waar lijsterbesstruiken stonden. Daar kon je je onder verschuilen. Van daar uit keek je onder hele rijen appelbomen door, die tot in de hoogste takken de meest uiteenlopende kleuren aan vruchten droegen. Jammer, helemaal rijp waren ze nog niet. Door het gras over de greppels springend liep ik onder de takken door. Even bleef ik staan. Zo'n groene goudrenet was toch wel verleidelijk. De mooiste trok ik van de boom en zette mijn tanden er in. Zuur..., maar toch wel lekker. De volgende hap ook zuur en ik gooide hem toch maar weg. Achter de appelboomgaard groeiden pruimen, gele, blauwe, paarse en nog meer kleuren. Bomen vol en die waren wel rijp. Eerst sloeg ik de wespen weg en zocht de grootste, geelste pruim die er hing. Of toch die blauwe, dan allebei maar proeven. Het sap liep langs mijn mond en ik kon niet ophouden, heerlijk. Een gek geluid hoorde ik, een gekokkel. Tussen het gras verschenen grijs, rode stengels met vreemde koppen die er bovenuit

staken en gekke geluiden maakten. Een groep kalkoenen was het. Hielden die ook van pruimen? Even waren ze stil, maar met een geluid van mijn kant begon het opnieuw. De pruimen trokken toch meer mijn aandacht, tot mijn buik waarschuwde er mee te stoppen. Nee, nog een en daar hing nog zo'n mooie. Vol, verliet ik de boomgaard, de kalkoenen zochten verder. In de weide ernaast was het gras gemaaid. De zon had het doen verdorren tot goudgele sprietten, die in heuvels over het land verdeeld lagen. Daar middenin stond een wagen met paard ervoor. Bergen hooi lagen erop, die hoog boven het paard uitstak. De mannen met de hooivorken kende ik. Ze tilden me op de bok en met een duw boven het stro al wiebelend reden we weg. Trots keek ik om mij heen, tussen de bomen door, waarvan de takken probeerden mij er af te trekken, maar dat lukte niet. Beneden zag ik de weide en de pruimenboomgaard waaruit de kalkoenen een veiliger heenkomen zochten. Bij de boerderij aangekomen keek ik neer op de half afgebroken schuur, de stapels dakpannen en stenen en Vergeer die een stoep voor ons maakte. Ho!, klonk het en ik zat op ooghoogte voor het luik, boven in de boerderij. Met grote plukken op de vork verdween het hooi op de zolder, waar het nog boven de balken uitstak. Ik hielp mee. Heerlijk rook het, maar het kriebelde wel in mijn kleren en in m'n neus.

Toen de bijbel na het eten werd gepakt, hoorden wij mijn vader zeggen: *'Heeft niet de mens een zware dienst op aarde en zijn zijn dagen niet als die van een dagloner? Als een slaaf die hijgt naar schaduw of als een dagloner die wacht op zijn loon. Zo werden mij maanden van ellende toebedeeld en nachten van moeite mij beschoren. Als ik ga slapen denk ik, wanneer zal ik opstaan? Maar de avond rekt zich en zo word ik zat van woelen tot de schemering.'* Nog voor de bijbel in de kast stond zei Wilma: 'Kom Johan, je hoeft toch nog niet naar bed en slaap zal je ook nog wel niet hebben, dan gaan we even naar buiten.' Weet u wat er bij ons voor de deur ligt, Pa? merkte Wilma op. Hij schudde zijn hoofd: *Het straatje van Vergeer* en ze rende weg, ik achter haar aan.

6. HERFST 1951

Onder de tafel in de huiskamer zat ik diep weggedoken en verscholen voor de buitenwereld. Van school kwam ik, helemaal alleen. Wilma was in de stad naar de grote school en we hadden een nieuwe juffrouw, De Water heette ze, een naar mens. Er werd bijna niet meer getekend. Sommen en taal moesten we maken, bah! Psalmversjes waren wel leuk, die mochten we ook zingen, maar liever ging ik de tuin in. Van onder het tafelkleed staken vier benen, we hadden bezoek. De broek van mijn vader kende ik wel. Onder de andere zag ik bruine schoenen met hele dikke zolen en grote veters, die door metalen oogjes vastgeknoopt zaten. De mijnheer was van Staatsbosbeheer en ik hoorde praten over beuken en eikenbomen, oude wilgen en...Op zijn broek zag ik klitten zitten vanuit het gras, die zich met stekeltjes hadden vastgezet. Heel voorzichtig trok ik ze er een voor een af. Een been werd opzij gezet en het tafelkleed opgetrokken. Wat gebeurt hier, hoorde ik, en de mijnheer keek mij vol verbazing aan. 'Klitten' zei ik, en toonde een handje vol groene balletjes. 'Dat is netjes' zei hij, en stond op. Mijn vader glimlachte. Zeg mijnheer Storm van Leeuwen maar gedag en ik kroop onder de tafel uit. Door mijn moeder, die net binnen kwam, werd ik bij mijn arm gepakt - wat ben jij nu weer aan het doen - en meegetrokken naar de keuken. Op het petroleumstel stond een grote pan, het deksel lag er schuin op. Nieuwsgierig keek ik er in, andijviestamppot, lekker! 'Kom maar eens mee naar boven' zei mijn moeder, en liet een kort broekje zien. Hier pas eens aan, voor morgen op school, dan krijg je gymnastiek. O, ja, dat is waar ook. Maar waarom moet je dan zo'n broekje aan? Dat is toch alleen maar voor de zomer als het warm is?' Nog even werd er aan het elastiek getrokken en erin een nieuwe knoop gelegd. Met een klap op mijn billen, ik begreep dat het goed was, ging ik weer naar beneden en pakte mijn autotootjes. Stil was het in huis. Wilma kwam later met de bus uit de stad en Rita zocht naar werk en was ook weg. Op het vloerkleed stalde ik mijn autotootjes uit en langs de tafelpoot reed ik er mee over de weg tot ik iets tegen kwam, klitten! Met het vrachtautootje konden die vervoerd worden en ik legde ze er op. De deur ging open, Rita en Wilma kwamen binnen, blij stond ik op. Aan tafel hoorde ik de verhalen van mijn zussen. Rita had werk en kon dan misschien een fiets kopen en Wilma hoorde het verhaal van de klitten. 'Zo,' zei ze, 'is Woei de Beer ook weer geweest?' Ze liep naar de keuken en snuffelde in de pan. Au, het deksel viel uit haar hand. Mijn moeder zei niets, maar liep nerveus door het huis alsof ze iets zocht, iets wat er niet was.

De volgende morgen kreeg ik het broekje mee, het broekje met elastiek erin, stopte het in mijn bloes en ging op pad. Als je de weg nam langs het huis van Marjon zag je vaak auto's rijden en liep die af. Bij de plank over de sloot zag ik dat de leuning nog steeds kapot was. Een paaltje stak

schuin over het water, alleen twee kromme roestige spijkers zaten er nog aan. Door het kroos was er geen vis te zien. Even verder, naast een witte boerderij, stonden twee fruitbomen met goudgele appels, die moesten lekker smaken? Goed keek ik om mij heen, er was niemand te zien en klom over het hek. Snel trok ik de mooiste appel van een tak en nog een, daarna maakte ik dat ik weg kwam. Onderweg at ik ze op, heerlijk waren ze, nog lekkerder dan thuis. Voor het huis van Marjon bleef ik staan, keek naar binnen, maar zag niets. Zou ik aanbellen? Even aarzelde ik. Langzaam liep ik het pad op naar de voordeur...en bleef staan. Achter het raam stond haar moeder, naast haar doken blonde krullen op, die van Marjon, en ze zwaaide naar me. Lang hoefde ik niet te wachten. De deur ging open: ik ga mee - en haar moeder zwaaide ook. Samen liepen we naar school. Bij een auto die passeerde keek ik maar even op, over het broekje zei ik niets. In de klas wachtte de juffrouw ons op. 'We gaan gelijk door,' zei ze, 'voor een les lichamelijke oefening.' Erg vrolijk keek zij er niet bij, maar dat deed zij nooit...Volg mij maar! We liepen het schoolplein af en gingen bij het Verenigingsgebouw naar binnen.

Jongens hier en meisjes daar, hoorden we zeggen. Vreemd was dat, we gingen nooit apart op school. Ja, alleen bij de wc's. In het kamertje waar we kwamen stonden houten bankjes en aan de muur hing een wat vergeelde foto van een muziekkorps in een zwart houten lijst. Kleden jullie je hier maar uit, alleen je broekje hou je aan! De juffrouw sloot de deur en weg was ze. Snel had ik mijn kleren uit, trok het broekje aan en voelde het elastiek op mijn buik drukken. Tegenover me stond Piet. Hij draaide zich om en zei: 'Moet je onderbroek ook uit?' en keek ons aan. 'Ja natuurlijk' zei Henk, stapte op hem af en trok het laatste wat hij nog aan had met een ruk naar beneden. De jongens lachten en riepen 'wat een kleine piemel heb jij? De deur ging open: opschieten zei de juffrouw en volg mij maar! We kwamen in een grote zaal, waar aan de wand houten roeden waren bevestigd en middenin kisten stonden met leer er op. Over de vloer lagen rubberen kleden verspreid, daartussen stonden een vreemde mijnheer en mevrouw. Vriendelijk zeiden ze ons gedag, ook de meisjes die net binnen kwamen, zij hadden wel hemdjes aan. In twee groepen moesten we klimmen, springen en koppeltje duiken, de mijnheer hielp ons. Voor mij hoefde het niet en ik keek naar de andere kant van de zaal waar Marjon tussen de meisjes stond en wachtte tot zij ook aan de beurt was. Het einde van de les was wel leuk, krijgertje mochten we spelen, over de banken en kasten heen tot op het grote podium voorin de zaal. Ik verstopte me achter een gordijn, dat aan een balk hoog boven mij bevestigd was. Er werd in de handen geklapt: de juffrouw - aankleden!

In het kamertje rolden nog enkele jongens over de grond en waren er schoenen weg, vanuit de gang keek ik er naar, mijn broekje stopte ik weer onder mijn bloes. Achter een rooster in de muur waar een uitsparing was, zag ik de zilveren stok staan met een kleed erachter waarop gouden letters